

Robert Jonsson

Finns det ett liv efter specialklass?

En undersökning om specialklasselevs
tid efter grundskolan

Robert Jonsson

Magisteravhandling specialpedagogik

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2020

Abstrakt

Författare Jonsson, Robert	Årtal 2020
Arbetets titel Finns det ett liv efter specialklass? En undersökning om specialklasselevers tid efter grundskolan.	
Opublicerad avhandling i specialpedagogik för pedagogie magisterexamen.	Sidantal
Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	63
Referat <p>Avhandlings syfte var att finna förståelse för fenomenet om specialklasselevers tid efter grundskolan. I studien undersöktes en specialklass och dess elever. I studien analyseras, tolkas och redovisas elevernas utsagor om sin tillvaro efter grundskolan. I studien behandlas före detta specialklasselevers nuvarande sociala situation samt tankar och funderingar om framtiden. Avhandlingen söker svar på hur deras liv utvecklades efter att de gått ut grundskolan.</p> <p>Avhandlingen har en fenomenologisk ansats och baserar sig på elevernas egna erfarenheter där förståelse för livsvärlden hos en grupp individer undersöktes. Forskningsfrågorna baserar sig på temaområden såsom fortsatta studier, arbete, livssituation och framtidsutsikter. Forskningsfrågorna var följande:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Hur stor andel av specialklassens elever gick vidare till andra stadiets utbildning och hur bedömde de att specialklassen hade hjälpt dem?2. Hur beskriver specialklassens elever sin situation efter avslutad grundskola med avseende på studier, arbete, livs- och familjesituation och framtidsutsikter? <p>Avhandlingen består av två olika delstudier i enlighet med forskningsfrågorna. Som metod valdes kvalitativ intervju av respondenterna där intervjuens ramar var halvstrukturerade för att ge en djupare förståelse för respondenternas upplevelser. Undersökningsgruppen bestod samtliga elever som deltagit i ett specialklassprojekt under åren 1999–2002 (N=38). Uppföljningsstudien bestod av sex respondenter. Resultatredovisningen blev deskriptiv.</p> <p>Resultaten visar att samtliga elever lyckades få en studieplats på andra stadiet och de ansåg att specialklassen hjälpt dem att få en studieplats. Uppföljningsstudiens resultat visade att eleverna lyckades bra med att integrera sig i samhället gällande vidare studier, anskaffning av arbetsplats, egen bostad och upprätthållande av vänskaps- och familjerelationer. Alla respondenters inställning till framtiden var positiv. Resultaten tyder på att specialklassen varit till nytta. Slutsatsen är därför den, att redan från tidig ålder i grundskolan borde individen prioriteras och att skolan sätter eleven i centrum angående alla beslut om stödåtgärder.</p>	
Sökord/indexord specialelever, specialundervisning, andra stadiets utbildning erityisoppilaat, erityisopetus, toisen asteen koulutus special pupils, special education, secondary education	

Innehåll

Abstrakt

1	Inledning.....	6
1.1	Bakgrund.....	6
1.2	Studiens kontext och motiv.....	7
1.3	Avhandlingens syfte och centrala begrepp.....	11
1.4	Avhandlingens disposition.....	12
2	Litteraturöversikt och projektbeskrivning.....	13
2.1	Marginalisering.....	13
2.1.1	Definition – marginalisering.....	13
2.1.2	Marginalisering – ett vanligt fenomen	14
2.1.3	Olika faktorer som kan leda till marginalisering.....	17
2.1.4	Påverkar hemförhållanden skolan?.....	18
2.2	Olika undervisningsmodeller i specialundervisning.....	20
2.2.1	Att organisera specialundervisning.....	20
2.2.2	Stödfunktioner och arrangemang.....	22
2.3	Tidigare forskning om specialklasselever.....	25
2.4	Pilotprojektets bakgrund.....	27
3	Syfte och metod.....	31
3.1	Studiens syfte och forskningsfrågor.....	31
3.2	Forskningsansats	32
3.3	Urval och respondenter.....	32
3.4	Datainsamling och genomförande.....	33
3.5	Databearbetning och analys.....	35
3.6	Forskningsetik, trovärdighet och tillförlitlighet.....	35

4	Resultat.....	38
4.1	Studier efter grundskolan och upplevd nytta med specialklassen.....	38
4.2	Hur gick det sedan?.....	43
5	Diskussion.....	49
5.1	Metoddiskussion.....	49
5.2	Resultatdiskussion.....	50
5.3	Fortsatt forskning.....	55
	Källhänvisning och litteraturförteckning.....	56
	Bilagor	
	Bilaga 1: Intervjuguiden.....	62

Förteckning över figurer

Figur 1. Specialklasselevernas studieval efter grundskolan.....	38
Figur 2. Upplevdes specialklassen vara till hjälp för vidare studier?.....	41
Figur 3. Respondenternas studieval efter grundskolan.....	43
Figur 4. Situationen 10 år efter avslutad grundskola.....	48

1 Inledning

Inledningskapitlet behandlar behovet och bakgrunden till valet av ämnet för denna undersökning. I kapitlet redogörs för bakgrund, motiv, undersökningens kontext, avhandlingens syfte och forskningsfrågor. I slutet presenteras avhandlingens disposition.

1.1 Bakgrund

Det optimala vore att elever som fått stöd i form av specialklassundervisning under sin grundskoletid även skulle få fortsatt stöd på andra stadiet. Sådana resurser finns inte alltid tillgängliga i alla kommuner eller skolor. Resursbrist är ett fenomen som är gemensamt för både Finland och Sverige. Cedemar och Loqvist (2009) menar att det i en del svenska kommuner uppstår problem då resurser och specifika mål för arbetet med elever i behov av särskilt stöd inte ens finns med i skolplanen.

Då det gäller Sverige menar ordförande för Lärarnas Riksförbund Fahlén (2017) att det faktum att elever som är i behov av särskilt stöd inte får det beror ofta på att skolan saknar ekonomiska resurser eller på att det inte finns speciallärare. I Finland är läget liknande men situationen kan variera från kommun till kommun. I en del finländska kommuner kan det finnas bättre möjligheter och resurser till stöd och hjälp under andra stadiets skolgång. De skolor där till exempel grundskola och andra stadiets utbildning finns under samma tak, kan ha gemensam elevhandledare och speciallärare.

Tillgången till resurser avgör vem som har möjlighet att få stöd. Elever i behov av fortsatt stöd under andra stadiet får inte nödvändigtvis tillräckligt med hjälp i sina studier via specialundervisning. En risk för att elevernas inlärningsresultat påverkas negativt kan uppstå och risken för skolavbrott kan vara uppenbar om nödvändigt stöd saknas.

Den före detta generaldirektören för Utbildningsstyrelsen Pitkälä menade att redan under hans anställningstid 2012–2016 fanns, när man planerade den nya läroplanen, en medvetenhet om att varje kommun inte skulle ha råd med fortsatt stöd på andra stadiet.

Den centrala funktionen i hela skolsystemet, att ge alla elever lika möjligheter till att lära sig, var enligt Pitkälä (2016) inte genomförbar utan resurser, vilket är det som oftast fattas. Brist på stöd kan leda till skolavbrott.

Korhonen, Linnanmäki och Aunio (2014) menar att största orsaken till skolavbrott kan vara inlärningsvärigheter. De påpekar bland annat att det nog finns en grupp av elever som inte har inlärningsvärigheter men istället har ett lågt akademiskt välbefinnande. Även denna grupp löper en större risk att avbryta fortsatta studier. Undersökningen, som innefattar över 1000 nionde klassister från hela Svenskfinland, visar dock att det på finlandssvenskt håll ser ljusare ut än på den finska sidan.

Korhonen, m.fl. (2014) menar att det är en förvånansvärt liten del av eleverna i Svenskfinland som hoppar av sina studier. I en undersökning utförd 2010 var det endast tre procent av de finlandssvenska eleverna som avbröt sina studier. På finska sidan var motsvarande siffror högre. Där avbröt hela 6–8 procent sina grundskolestudier.

Enligt UNESCO (2005) är det viktigt att man reagerar positivt till elevers olikheter och ser individuella skillnader och elever med speciella behov som möjligheter, inte som omöjligheter. Att man inte ser dem som problem som behöver bli korrigerade utan att olikhet berikar.

1.2 Studiens kontext och motiv

Denna avhandling handlar om specialklasselever (N=38). De ingick i ett pilotprojekt i form av specialklassundervisning som startade 1999 i södra Finland och tiden efter deras grundskolestudier. Sex av dessa elever följdes upp 10 år efter avslutad grundläggande utbildning. Eleverna deltog i specialklassundervisning i en liten grupp samt integrerades i några av skolans stora undervisningsgrupper. Beroende på stödbehov tillbringade de ungefär 20–80 % av sina veckotimmar i specialklass. Primära orsaken till elevernas placering i liten grupp var problemen med deras utagerande beteende och andra svårigheter.

Eleverna i specialklassen var diagnostiserade med läs- och skrivsvårigheter, koncentrationssvårigheter och ADHD. Elevernas hemförhållanden var också en av de påverkande bakgrundsfaktorerna till deras uppenbara svårigheter i grundskolan.

En gemensam faktor för dessa elever var frånvaron av en fadersgestalt. De svårigheter och problem som uppstod senare i tonåren behövde inte nödvändigtvis enbart bero på denna faktor men kan förklara mycket av det rastlösa och utagerande beteendet eleverna visat redan i lågstadiet.

Saul (2014) säger i sin forskning att en person med koncentrationssvårigheter kan ha ADHD. De koncentrationssvårigheter hos eleverna som observerades under lektionerna återspeglade hur illa eleverna mådde och tog ofta uttryck i oroligheter och utagerande beteende. Dessa oroliga klassrumssituationer satte med åren sina spår i eleverna och det blev svårt för dem att komma ut ur den onda cirkeln av negativt beteende under lektioner och raster. Deras utagerande uppträdande följde dem långt in i grundskolan och blev ett slags rollspel som de upplevde att de måste leva ut.

Elevvårdsteamet för årskurs 7–9 valde ut de utagerande elever som de ansåg vara i behov av smågruppsundervisning. Vårdnadshavare och elever tillfrågades om de ville delta i pilotprojektet och med vårdnadshavarens medgivande överfördes eleverna till specialklassundervisning.

Denna typ av överföring existerar inte längre i dagens skola, utan elever i behov av stöd får numera stöd efter den så kallade trestegsmodellen. Den innebär att man först ger eleven allmänt stöd, sedan intensifierat stöd och om ett större behov uppstår ger man särskilt stöd (Utbildningsstyrelsen, 2014). Särskilt stöd behöver dock inte betyda placering i specialklass.

Mitt intresse i denna undersökning är att ta reda på hur det gått för de elever som deltog i projektet med specialklassundervisning efter avslutade grundstudier. Denna studie är en uppföljning av min kandidatavhandling (Jonsson, 2015), där det undersöktes om pilotprojektet varit eleverna till stöd och hjälp att uppnå ett slutbetyg och söka till andra stadiets studier.

Då jag själv har undervisat i specialklass för elever med särskilda behov fanns det intresse att undersöka specialklasselevs tid efter grundskolan, men det finns även forskningsrelaterade motiv eftersom det bara existerar ett fåtal liknande undersökningar.

Hulkko-Haavisto (2004) är av den åsikten att det finns mycket lite forskning av elevers framtid efter de avslutat grundskolan i årskurs nio. Även Jahnukainen (1998) menar att det inte finns så många undersökningar som ger en bild av specialklasselevs liv efter sina studier. Hur de klarat sig socialt, om de är nöjda med sina liv och hur de har anpassat sig i samhället i jämförelse med sina skolkamrater från allmänundervisningens undervisningsgrupper. Jahnukainen forskade därför om detta ämne eftersom behovet av denna typ av studier var stort. Han studerade en klass på 23 elever från södra Finland och använde alla dessa elever som respondenter i en uppföljningsstudie som genomfördes tio år efter deras avslutade grundskola och undersökte hur de klarat sig. Det visade sig att eleverna som gått i denna specialklass på grund av socioemotionella svårigheter (EBD, Emotional Behavior Disorder) hade fem gånger större risk att avbryta andra stadiets studier i jämförelse med sina övriga skolkamrater. Undersökningen och dess resultat beskrivs närmare i avsnitt 2.3.

Hulkko-Haavisto (2004) försöker i sin undersökning beskriva specialklasselevs framtidsbild och framtidsplaner. Ungdomarnas framtidsbild framställs i undersökningen som tvådelad. Elevernas egen positiva bild av sin framtid kontrasteras mot omgivningens negativa inställning till deras framtid. Den framtidsbild som målas upp för specialeleverna är mer realistisk jämfört med framtidsutsikter för elever i den allmänna undervisningen. Det visar sig att många faktorer påverkar en specialelevs möjligheter att klara sig i livet efter sina studier. Vid intervjutillfällena var det många av ungdomarna som ville lyfta fram en positiv bild av sin situation med hopp i sina svar. De flesta hade egna framtidsplaner på längre sikt.

Hulkko-Haavisto (2004) lyfter även fram att ungdomarna har olika saker som oroar dem inför framtiden. Deras funderingar rör sig kring framtiden, fruktan för vad som komma skall, hurdana möjligheter de har att kunna påverka, hur deras ekonomiska situation kommer att se ut samt framgångar med relationer, bara för att nämna några tankar. Det finns många olika områden som kan vara avgörande för hur de kommer att klara sig och några av dem sade sig vara oroliga för framtiden.

Fenomenet att tusentals elever inte får studieplats eller tar emot given studieplats och därför blir utanför skolsystemet är ett stort problem i Finland (Statistikcentralen, 2012). Burrus och Roberts (2012) påstår att hembakgrunden kan ha stort inflytande och vara en orsak till att elever från specialklass avbryter sina studier. Korhonen, m.fl. (2014) anser att det även kan finnas andra orsaker i samband med studieavbrott, till exempel inlärningssvårigheter. Även lärmiljön kan ha betydelse.

Saloviita (1999) menar att det finns undersökningar där diagnostiserade specialklasselvers studieresultat i vanlig klass har jämförts med elever i specialklass och man då kommit fram till att specialklasser inte alltid är effektiva studieplatser utan kan vara ineffektiva i jämförelse med undervisning i vanlig klass.

Enligt en rapport från svenska Skolverket (2009) så är en form av specialpedagogisk insats att ta ut elev från ordinarie undervisningsgrupp och placera i mindre undervisningsgrupp. Ibland kan det handla om överflyttning till särskola eller annan typ av differentierad lösning. Det kan även handla om en slags nivågruppering inom ordinarie undervisningsgrupp eller någon flexibel form av specialundervisningsinsatser. Man motiverar detta genom att säga att olika lösningar kan ge möjlighet att erbjuda eleven anpassad undervisning efter hans eller hennes behov.

I en äldre undersökning menar Moberg (1979) att i många fall sker en sänkning av undervisningens krav i specialklass. Ett exempel kan vara att läxor inte delas ut i lika stor grad som till elever i de stora grupperna. Studien kom även fram till att läraren spenderar mer tid till att påvisa beteendeproblem och ta itu med disciplinära åtgärder, vilket i sin tur minskar elevernas möjlighet att få undervisning. Forness (2001) däremot menar att det finns stöd för att en del specialpedagogiska insatser har goda effekter, även om en särskiljande lösning kan få annan effekt. Särskiljande av elev kan vara en negativ faktor. Elever kan nämligen påverka varandra både positivt och negativt via kamrateffekter. Steinberg (2005) säger att om elever blir omotiverade kan de till och med vägra utföra skoluppgifter. Detta är ett problem som kan uppstå om läraren inte tar sitt ansvar som denne har att skapa en god klassrumskultur och en väl fungerande inlärningsmiljö.

En amerikansk undersökning av Baker, Wang och Wahlberg (1994/1995) kom fram till att undervisning av specialelever i vanlig klass är positivare och har större effekt än undervisning i liten grupp, trots att sociala färdigheterna såsom vänskapsrelationer, interaktion mellan elever och utvecklandet av självförtroendet kan vara mer positiva i vanlig grupp. Undersökningen visade att miljön i vanlig grupp påverkar utvecklingen av sociala färdigheter bättre än i specialklass. En del påverkande faktorer till denna slutsats kan vara att i specialklass finns det åldersskillnad på eleverna eller avsaknad av en positiv rollmodell.

Det är viktigt att elevers inlärningsmiljö är fungerande eftersom det signifikant påverkar deras möjligheter att söka sig vidare i livet. Lintuvuori m.fl. (2015) menar att statistik för specialundervisningens inläring och skolgång beskrivs som komplexa och mångsidiga styrsystem. Man kan se att den har sin egen roll på alla nivåer, att kommuner kan via statistiken påvisa behoven av stöd för specialundervisning. Enligt de senaste undersökningar som Finlands Officiella Statistik (FOS, 2020) presenterar, drar man slutsatsen att ungdomars sysselsättning efter avslutande studier har förbättrats.

1.3 Avhandlingens syfte och centrala begrepp

I denna avhandling studeras en grupp elever som under sin grundskoletid gått i specialklass. Avhandlingens syfte är studera vad som händer i elevernas liv efter avslutad skolgång i specialklassen. Avhandlingen fokuserar på temaområden såsom fortsatta studier, arbete, livssituation och framtidsutsikter. Dessa temaområden valdes för att undersöka elevernas nuvarande sociala situation samt deras tankar och funderingar om framtiden och hur deras liv utvecklades några år senare efter grundskolan.

Som benämning använder jag synonymt ”den lilla gruppen” eller ”specialklassen”. Gruppen tilldelades en egen klassbenämning när den grundades, men det skulle vara för igenkännande om klassens namn användes i undersökningen och därför hänvisas det inte här till specialklassens givna namn. Ingen hänvisning till ort eller region görs. Övriga termer som används som synonymer är elev och studerande.

Denna undersökning har en kvalitativ ansats och baserar sig på elevernas egna erfarenheter och studien försöker därmed nå en förståelse för livsvärlden hos en grupp individer. Forskningsfrågorna baserar sig på avhandlingens temaområden såsom fortsatta studier, arbete, livssituation och framtidsutsikter.

Forskningsfrågorna var följande:

1. Hur stor andel av specialklassens elever gick vidare till andra stadiets utbildning och hur bedömde de att specialklassen hade hjälpt dem?
2. Hur beskriver specialklassens elever sin situation efter avslutad grundskola med avseende på studier, arbete, livs- och familjesituation och framtidsutsikter?

1.4 Avhandlingens disposition

Undersökningen består av fem kapitel. Kapitel ett presenterar bakgrundsinformation om undersökningen och syftet med avhandlingen. Även orsaken till valet av forskningsområde och motivet till att forska om före detta specialklasselevs situation efter avslutad grundskola presenteras.

Andra kapitlet behandlar litteratur med relevans för avhandlingen. Där finns definitioner gällande inkludering/integrering och statistik som berör specialundervisning. Även tidigare forskning om före detta specialklasselever tas upp.

Kapitel tre behandlar utöver undersökningens syfte och forskningsfrågor, forskningsansats, datainsamlingsmetod, val av respondenter och vilken typ av analysmetod som användes. I slutet redovisas de forskningsetiska principerna, trovärdigheten och tillförlitligheten.

I kapitel fyra presenteras resultatet i enlighet med forskningsfrågorna.

Kapitel fem redogör för metod- och resultatdiskussionen där undersökningens resultat kopplas samman med tidigare forskningsresultat och litteratur. Resultaten tolkas och förslag till vidare forskning ges.

2 Litteraturöversikt och projektbeskrivning

Den teoretiska delen behandlar marginalisering med fokus på pojkar och modeller för specialundervisning. Vidare behandlas tidigare forskning om specialklass elever. Kapitlet avslutas med en beskrivning av pilotprojektet och dess bakgrund.

2.1 Marginalisering

Jag vill beröra marginalisering då risken för marginalisering är större nu i modern tid än vad den var förr. Ungdomar av idag påverkas mer än någonsin av media och tar kanske mer intryck därifrån än från sina föräldrar. Omgivningen runt omkring elever har förändrats med tiden. Elever som fått specialundervisning på grund av inlärningssvårigheter och beteenderelaterade svårigheter antas löpa risk för marginalisering. Först definierar jag marginalisering, därefter behandlas olika bakgrundsfaktorer som kan bidra till marginalisering.

2.1.1 Definition – marginalisering

Olin (2010) menar att om någon är marginaliserad så innebär det att individen inte på egen hand kan förändra sin livssituation till det bättre. Det finns i samband med marginalisering några begrepp som kommer från engelskan. Det första låneordet är just ord man använder som mest, marginalisering (eng. *marginalization*) som enligt Oxford Living Dictionaries (2018) betyder att man behandlar en person eller en grupp som obetydlig eller som om den befinner sig i utkanten av en situation. Ett annat ord är exklusion (eng. *exclusion*). Ordet exklusion härstammar från det latinska ordet *exclusio* (-n) och från *excludere* som betyder stänga ute. Detta uttryck som används i olika sammanhang betyder helt enkelt att någon blir utesluten. Jag har valt att använda marginalisering eftersom eleverna i specialklassen inte på egen hand lyckades förbättra sin situation i grundskolan.

2.1.2 Marginalisering – ett vanligt fenomen

Niemivirta (2015) menar att det finns studier som visar att det finns små skillnader mellan pojkars och flickors attityder till skola. En studie visade att flickor är oftare skoltrötta men i genomsnitt är mer studiemotiverade än pojkar. Låg studiemotivation kan vara en av orsakerna bakom pojkars marginalisering inom skolvärlden.

Studien visade att pojkar är något mer benägna än flickor att undvika skolarbete, då pojkars attityder till skolan var i genomsnitt mer negativ. Denna faktor, elevens egen inställning till sin skolgång, kan vara av signifikant betydelse att eleven inte marginaliseras utan stannar inom skolsystemet.

Niemivirta (2015) konstaterar att det är viktigt att barn och ungdomar hittar ett sådant inlärningssätt som skulle få dem att bli ivriga på något ämne i skolan. Han betonar att både svaga och framgångsrika elever oavsett kön oroar sig ofta över inlärningssätt och att det är svårt att hitta orsaken till varför just pojkar är mer benägna att avbryta studier, trots att det gäller även flickor. Han menar att det ändå är pojkar och män som löper större risk att marginaliseras jämfört med flickor och kvinnor.

Det finns mycket lite specifik statistik över den typ av smågruppsundervisning som denna undersökning behandlar. Skolverket i Sverige har många olika undersökningar men endast några av dem kunde utnyttjas som jämförelsematerial till specialklasselevernas situation. Statistik som användes till denna undersökning var från en tidsperiod ungefär tio år efter respondenternas egen studietid.

I Sverige jämför man sig oftast med Finland när PISA-resultaten redovisas. För att kunna titta på siffror som kan jämföras, användes i denna undersökning statistik från Skolverket i Sverige samt motsvarande redovisningar från finska Statistikcentralens gällande specialundervisning i Finland.

Utbudet av smågruppsundervisning under motsvarande tidsperiod som denna studie berör, var nästan lika stort i både Finland och Sverige. Finlands Officiella Statistik, FOS (2012) undersökning i Finland från 2012, visar att 3,6 % av pojkar och flickor i årskurs 7–9 undervisades i smågrupp. Om man tittar på motsvarande statistik i Sverige, Skolverket (2015) gällande läsåret 2012–2013, undervisades 3 % av elever i årskurs nio i särskild undervisningsgrupp. Någon specifik undersökning från tidigare år av denna kategori från respektive land fanns tyvärr inte tillgänglig, vilket komplicerar möjligheten att jämföra statistiken.

En annan undersökning som behandlar marginalisering är EVA-rapporten (2010) som visar att bland ungdomar i åldern 15–29 fanns det år 2010 nästan 51 300 ungdomar som klassificerades som marginaliserade. Det motsvarade cirka 5 % av alla ungdomar i den åldersgruppen. Av dessa marginaliserade ungdomar fanns det 18 800 arbetslösa som dock var aktiva arbetssökande.

Det betyder att hela 32 500 av dessa övriga ungdomar befann sig utanför arbetslivet. Då de inte ens fanns registrerade som arbetslösa, ingår de inte i någon annan typ av statistik, utan förblir i en grå zon där ingen vet deras sysselsättning. I samma undersökning har man kunnat konstatera att från början av 90-talet har andelen marginaliserade ungdomar varierat mellan 5–9 %. Det har genom åren visat sig att det inte varit samma personer som varit arbetslösa. Hela 60 % av dem har inom en period av fem år övergått till studier eller arbete. Det betyder trots allt att 40 % av ungdomarna förblev marginaliserade.

I en svensk undersökning av Skolverket (2015) som behandlar en fem-års period från 2008–2013, hittar man statistiskt material om elever som lämnat grundskolan utan slutbetyg. Procentuellt handlar det om 1,2–1,4 % av alla nionde klassister i Sverige. Då dessa elever blev utan slutbetyg kan det antas att de inte kunnat söka studieplats efter avslutad grundskola. Antal elever i Sverige utan slutbetyg varierade från olika år men i medeltal under denna specifika fem-års period handlade det om cirka 1000 elever per år.

Om man ser på fenomenet att elever blir utanför systemet under motsvarande period i Finland, kan det konstateras att i statistiken under åren 2005–2012 var det redovisat att hela 7,4–9,1 % av eleverna inte studerat vidare efter årskurs nio. Det betyder att siffrorna i Finland kommer upp till att cirka 5000 elever per år, det vill säga att fem gånger fler elever i Finland inte tar emot sin studieplats eller blir helt utan studieplats (Statistikcentralen, 2012).

Då man tittar på studier av Numminen och Ouakrim-Soivio (2009) kan man konstatera att det på årlig basis finns ungefär 1100 nionde klassister i Finland som inte alls söker studieplats till andra stadiet. Utöver dessa siffror redovisas även att hela 3000 av de grundskoleelever som sökt och fått studieplats efter årskurs nio väljer att inte inleda studier på andra stadiet. I en tidigare undersökning utförd av Kauppinen (2004) visar det sig att 6–8 % av finska elever i årskurs nio blir årligen utanför skolsystemet efter avslutad grundskola.

Enligt EVA-rapporten av Elinkeinoelämän Valtuuskunta (2017) visar det sig att nästan 50 000 män i åldern 25–54 år i Finland som var helt utanför arbetslivet år 2015. Man kan därför dra slutsatsen att skolgången och behovet av att nå svaga pojkar i skolan är en utmaning för både hemmen och skolorna.

Dessa undersökningar ligger mycket nära varandra i resultaten och just det är alarmerande oavsett vilka siffror undersökningarna kommer fram till. De siffror som redovisas är allt för höga. Enligt Statistikcentralen (2012) blir årligen tusentals elever utanför skolsystemet. Ett elevvårdsteams roll är därför viktig vid uppföljning av de tusentals elever i Finland som inte får eller tar emot given studieplats. I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (Läroplanen, 2014. Hänvisas senare som Lp, 2014) står det att elevvården skall ha hand om grundläggande förutsättningar för barns och ungas lärande och deras fysiska, psykiska och sociala välbefinnande.

Trots att alternativa sätt att avlägga grundläggande utbildning redan finns det även behov att nya modeller utvecklas. Den statsfinansierade Flex-klassen (flexibel grundläggande undervisning), som på finska heter Jopo-luokka (joustava perusopetus), fungerar i dagens läge med en undervisningsmodell som innehåller ett mycket brett material av stödåtgärder och metoder.

Denna modell som har funnits sedan år 2006 är ett bra exempel på att specialundervisningen går framåt och tilldelas resurser vilket ger hopp för elever som befinner sig i riskzonen att bli utslagna. Det är viktigt att utarbeta flexibla stödmodeller så att elever med inlärningssvårigheter inte hoppar av sina studier utan slutför den grundläggande utbildningen. Olika och mer effektiva system för uppföljning av elever i behov av stöd i skolan bör utvecklas. Flex-klassens koncept innebär att ett elevvårdsteam värnar om elevens bästa. Det är en modell där ett av kriterierna är att individen sätts i centrum.

”Verksamheten går ut på att utveckla verksamhetssätt och undervisningsmetoder så att motsvarar de ungas individuella behov bättre än för närvarande. För att stöda de ungas skolgång inleds undervisningsarrangemang som utgår från elevens individuella livssituationer, dock så att läroplanen för den grundläggande utbildningen följs” (Numminen & Ouakrim-Soivio, 2008, s.20).

2.1.3 Olika faktorer som kan leda till marginalisering

Det finns olika faktorer som påverkar marginalisering. Det kan vara avsaknad av utbildning, ekonomiska orsaker, mentala problem hos föräldrarna eller ungdomarna själva. Dessa faktorer kan variera i betydelse, omfattning och styrka under en persons olika skeden i livet. En faktor som kan leda till marginalisering är uppväxt utan faderns närvaro. Enligt Khaleque och Rohner (2011) har de barn som av någon orsak växt upp utan fadersgestalt ofta svårt att skapa trygga relationer som vuxna. En faktor som kan inverka negativt i barns liv är således att de växt upp med bara en vårdnadshavare.

Khaleque och Rohner (2011) menar att det självklart sätter sina spår om en av föräldrarna lämnar sitt barn. Enligt undersökningen är det avgörande om fadern i fråga förstår vad han faktiskt gjort när han lämnat sitt barn. Den vuxne måste inse att barnet drabbas. Studien påpekar att fadern bör under tiden han varit borta, förstå vad han har gjort mot barnet och att barnet fått lida. Fadern behöver känna skuld känsla och inse att hans handlingar påverkat barnet och därmed förändra eget beteende.

Att barn påverkas av frånvaron och därmed har ökad risk att känna oro, aggressivitet och få en känsla av övergivenhet. Studien visar att om en förälder är frånvarande resulterar det ofta i att något grundläggande fattas i barnets liv och att just detta kan vara orsak bakom eventuell marginalisering.

Khaleque och Rohner (2011) kom dock fram till att undantag kan finnas. Om fadern redan från tidigt skede varit frånvarande i barnets liv, kan frånvaron få något mindre betydelse om modern levtt med ett starkt nätverk av släktingar och vänner. Även andra vuxna, trygga manspersoner som barnet haft i sin närhet, kan positivt påverka barnets utveckling.

I undersökningen kom det även fram att det var svårare för barn som växer upp med endast en förälder att skapa trygga förhållanden som vuxna. Konsekvenserna visade sig på olika sätt och studien visade att barn behöver stabilitet, ständig uppmärksamhet och närvaro. Det är alltså avgörande hur en mor och en far, tillsammans eller ensamma, uppfostrar sina barn.

Enligt Nurmi och Aunola (2005) är det av signifikant betydelse för att undvika marginalisering att ett barns utveckling utfaller positivt både beteendemässigt och socialt. Dessa är viktiga faktorer som bör beaktas i denna undersökning.

2.1.4 Påverkar hemförhållanden skolan?

Nurmi (2005) har forskat om hemförhållandena har inverkan på elevers skolgång. Nurmi konstaterar i sin studie att kunskapsnivån är svagare hos de pojkar som kommer från lägre samhällsklasser och från landsbygden. Han menar att orsakerna till fenomenet kan vara familjens socioekonomiska status och i och med detta kan vissa barn ha svårt att hitta sin plats i en medelklass- och kvinnodominerad skola.

Nurmi (2005) kom fram till att hemförhållanden har markant inverkan på elevers skolgång. Han säger att lågpresterande unga pojkar är mer benägna att bli marginaliserade i skolan än flickor och menar att familjebakgrunden inverkar mer på pojkar än flickor. Den socioekonomiska bakgrunden kan påverka, särskilt i pojkars medvetande om hur de lyckas eller misslyckas i skolan. Svagt know-how är inte det enda problemet för pojkar utan det finns också andra skillnader mellan pojkar och flickor som påverkar även om de är små.

Enligt Nurmi (2005) uppskattar en del föräldrar mer praktiskt arbete än akademisk utbildning. Föräldrarnas egna inlärningssvårigheter eller dåliga skolprestationer kan vara ytterligare faktor som påverkar och formar föräldrars åsikt om att akademisk utbildning inte anses vara viktig.

Nurmi är vidare av den åsikten att en del unga människor behöver praktisk undervisning och då inte bara pojkar utan även flickor. Inom yrkesutbildning har förbättringar gjorts där praktisk undervisning betonas. Han menar att pojkars praktiska kompetens kan komma i skymundan då grundskolan är en relativt teoretisk plats. Elevers motivation för studier och skolarbete ökar, när de ser att de klarar av uppgifter där bokvisdom inte behövs. När eleven uppnår självmotivation förstärks de egna starka sidorna. Nurmi är vidare av den åsikten att skolor bör överväga hur de skall engagera alla elever genom att hitta meningsfulla och inspirerande saker att göra.

Rohner m.fl. (2012) talar om att föräldrars avvisande av sina barn verkar vara den största orsaken till varför ett barn kan uppnå nästan alla former av beteendeproblem. Detta inkluderar beteendestörningar, utagerande samt brottslighet. Han menar att samma gäller för barn över hela världen och att det även är ett fenomen som förekommer i de större etniska grupperna i USA där föräldrarnas avvisande inställning till egna barn tenderar att föregå utvecklingen av beteendeproblem.

Det finns flera studier från många olika länder som stöder påståenden att föräldrars misskötsel av relationen till sina barn även kan vara orsak till både drogmissbruk och alkoholmissbruk senare i livet. Rohner m.fl. har studerat olika undersökningar som stödjer denna slutsats.

Det finns således många orsaker till marginalisering men många forskare tycks vara ense om att de viktigaste riskfaktorerna kan ha påverkats av det sociala arvet. Pekkarinen, Vehkalahti och Myllyniemi (2012) menar att marginalisering kan bero på händelser som hänt långt bak i tiden och till och med gå över generationsgränserna på så sätt att föräldrarnas socioekonomiska ställning inverkar signifikant på sina barns utbildning. I deras undersökning var det hälften av ungdomarna som hade föräldrar i samma situation som dem själva, det vill säga utanför utbildning och utan arbete. Därför är det viktigt att stöda ungdomar från utsatta familjer så att de kan skaffa sig en utbildning.

2.2 Olika undervisningsmodeller i specialundervisning

Det finns många olika begrepp för undervisningsmodeller inom specialundervisningen. När man talar om specialklass och specialundervisning möter man benämningar för samma grupp som till exempel lilla gruppen eller specialklassen. Man talar om elevers inkludering eller integrering och om undervisningens differentiering. I följande avsnitt berör jag organisering av specialundervisning och elevvårdsteamets roll för att framgångsrikt nå positiva resultat inom specialundervisningen.

2.2.1 Att organisera specialundervisning

Adler och Adler (2006) säger att diagnosticering inte skall vara ett självändamål utan diagnosticering görs först och främst för att kunna ge eleven hjälp på rätt nivå. När man talar om individer som har specifika svårigheter, betyder det inte alltid att man sänker nivån på undervisningen genom enklare material eller att man jobbar i långsammare tempo. Det kan ibland betyda att man måste jobba med eleven på en högre nivå. Adler och Adler är av den åsikten att man genom samarbete skall stödja eleven till exempel med att låta den göra det som den är bäst på och att man jobbar kvalitativt för att minska elevens risk att bli utmattad eller uppgiven. Adler och Adler menar vidare att det inte finns så mycket att lära av genom upprepande misslyckanden.

I dagens skola kan det vara upp till en tredjedel av klassen som har någon slags diagnos av till exempel koncentrationssvårigheter, läs- och skrivsvårigheter eller ADHD. ADHD är dock en omstridd diagnos Baughman (2006) som menar att ADHD hos barn inte ens existerar och försöker istället bryta ned myter om ADHD-diagnostiserade barn. Koncentrationssvårigheterna verkar dock ha ökat (Saul, 2014). Problemen, enligt Olson (2012), ser ut att ha mångfaldigats den senaste tiden och menar att det åtminstone inte kan bero på försämring av hjärnans byggnad under de senaste 20 åren, snarare tvärtom. Mediciner och matvanor har utvecklats till det bättre, vilket i sin tur borde betyda att hjärnan är mer utvecklad och mår bättre hos barn av idag. Det är dock ett faktum att många elever har behov av stöd på grund av beteenderelaterade svårigheter, ofta sammankopplade med inlärningssvårigheter (Skolverket, 2005).

För elever med stödbehov av olika slag behövs det flexibilitet i organisering av specialundervisning. I planeringen av olika stödformer behöver man sätta individen i centrum, så att man kan möta de individuella behov eleven kan ha. Ljungblad (2000) menar att det är många barn med läs- och skrivsvårigheter samt svårigheter inom matematiken som inte alltid får rätt bemötande av skolan. Hon säger att det är viktigt att hitta nya vägar så att utvecklingen för dessa elever blir bättre. Hon kallar det för att individualisera undervisningen genom att till exempel låta eleven jobba i ett långsammare tempo för att i egen takt komma framåt. I matematiken, där det ofta finns spår A och spår B inom samma kapitel, kan det betyda att eleven jobbar endast med den enklare nivån.

Det som Ljungblad (2000) är inne på i sin diskussion om att effektivt kunna hjälpa elever med svårigheter kallar vi idag för differentiering.

Ljungblad beskriver att skolundervisningen har av tradition varit vanlig klassundervisning med traditionellt lärande och mycket med uppgifter där elever bara skulle fylla i de rätta svaren. Detta var en undervisningsform som barn med till exempel dyslexi eller dyskalkyli till vissa delar klarade av. Under 70- och 80-talet jobbade man mer med grupparbete där man tränade på förståelse och samarbete. Eleverna skulle hjälpa varandra och växa tillsammans i gruppen och med denna arbetsform trivdes många elever. Emellertid var det de elever som hade svårt att samarbeta som upplevde denna arbetsform utmanande.

När skolan sedan gick in på 2000-talet stod individen i centrum och eleverna skulle träna sig ta ansvar för eget lärande. Denna form uppmuntrade två olika typer av elever. De fria individerna som gärna gör mindre arbete men noggrannare samt de elever som var fulla av idéer. Ljungblad menar att oavsett vilket arbetssätt skolan jobbar med kommer det alltid att finnas elever som har problem. Allt detta behövs ta hänsyn till i planeringen av specialundervisning.

2.2.2 Stödfunktioner och arrangemang

Enligt Lindroos (2002) ska elevvårdsverksamheten koncentrera sig på att öka elevers välfärd och studieframgångar samt främja och upprätthålla ett gott psykiskt, fysiskt och socialt välbefinnande som på så sätt ökar förutsättningar för elevers välfärd. Enligt läroplanen i Finland har alla barn rättighet att gå i skola och där känna sig trygg. Vuxna har en stor roll och stort ansvar att se, upptäcka, rapportera och förhindra alla missförhållanden som kan förekomma innanför skolans väggar. Läroplanen (Lp, 2014) talar om att elevvården har ansvar för de grundläggande förutsättningarna för barnens och de ungas lärande och om det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet.

Ett elevvårdsteam har en viktig roll i skolan och bör avgöra vilken typ av modell för specialundervisning som skall användas för att en elev skall nå positiva resultat. En skolas elevvårdsteam består oftast av rektor, kurator, skolpsykolog, elevhandledare, skolsköterska och speciallärare. Vid behov kan också annan professionell personal inkallas som kan ge ett utlåtande vid viktiga beslut angående elevers välmående.

Ett elevvårdsteam har även en viktig roll och stort ansvar i skolans vardag eftersom elevvårdsarbete innehåller många olika arbetsuppgifter. En skola kan till exempel jobba med olika förebyggande hjälpåtgärder och aktiviteter i form av anti-mobbningsgrupp eller vänelevsprogram som främjar elevernas välmående.

I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen står det: ”Elevvården är en viktig del av verksamhetskulturen i den grundläggande utbildningen. Till den gemensamma elevvården hör att följa upp, utvärdera och utveckla välbefinnandet i skolgemenskapen och elevgrupperna. Dessutom ska man se till att skolmiljön är hälsosam, trygg och fri från hinder” (Lp 2014, § 8.2 Gemensam elevvård).

Samarbete mellan låg- och högstadieskolors elevvårdsteam är en viktig del av elevers skolgång för att kunna kartlägga deras behov stöd och eventuellt smågruppsundervisning. Vid tiden för det projekt som beskrivs i avhandlingen fanns överföring till specialundervisning. Ett formellt beslut om överföring fattades och tillsammans med elevens och vårdnadshavarens samtycke gjordes det upp en individuell plan för elevens studier. Överföring till specialundervisning betydde i de flesta fall smågruppsundervisning i specialklass även om olika integreringsarrangemang förekom. Numera har överföring till specialundervisning ersatts med stöd enligt den så kallade trestegsmodellen. Den innebär att man först ger eleven allmänt stöd, sedan intensifierat stöd och om ett större behov uppstår ger man särskilt stöd (Utbildningsstyrelsen, 2014).

Lärare har med dagens skolungdomar utmaningar gällande elevernas framtida studie- och yrkesval. Det krävs idéer och resurser för att kunna arbeta med detta växande problem av stödbehov. Läroplanen (2014) säger att elevvården skall ha hand om de grundläggande förutsättningarna för barnets och den ungas lärande och om det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet. När en elev kan komma till skolan och känna sig trygg och vara sig själv, det är då som elever upplever att de lär sig något. Elevvårdsteamet och övrig skolpersonal i skolor har då gjort ett bra jobb med att få bukt på elever som stör de övriga i klassen. Ansvar för ungdomar både i hemmet och i skolan ligger hos de vuxna som dagligen behöver möta de ungas behov av olika slag.

Ett projekt som stöder undervisningsministeriets inriktning gällande undervisning i mindre grupp är den modell som kallas Flex-klassen. På finska heter den Jopo-luokka. Modellen innehåller lite bredare material av stödåtgärder än vad specialklassen i denna undersökning hade som resurser. Projektet JOPO® tilldelades i januari 2006 stödresurser och anslag för utvecklingen av flexibel, grundläggande utbildning. Numminen och Ouakrim-Soivio (2008) menar att med stöd av denna verksamhetsmodell kan man utveckla personliga undervisningsmetoder som tar den enskilda eleven i beaktande inom den grundläggande undervisningen.

Enligt Holmbäck (2012) jobbar JOPO-modellen i smågrupper med ungefär tio elever. För verksamheten i skolorna ansvarar ett team som består av speciallärare, ungdomsarbetare, socialarbetare eller motsvarande. Projektet riktar sig till ungdomar i grundskolans årskurs 7–9.

JOPO-undervisningen följer den grundläggande utbildningens läroplan och även i denna modell, såsom i fallet med specialklassprojektet, är individen i centrum. JOPO-modellens team planerar undervisningsarrangemang som utgår från elevens individuella behov och livssituation. Enligt Numminen och Ouakrim-Soivio (2008) inför modellen även praktiskt inriktade och arbetsinriktade undervisnings- och arbetsformer. Man satsar på stödtjänster och rådgivningstjänster i samarbetet med eleven och dennes vårdnadshavare.

Inom bland annat UNESCO (2005) har det diskuterats riktlinjer som går mot att utbildning skall vara till för alla med målet att försäkra att alla barn har tillgång till grundutbildning av bra kvalité. Det betyder att man försöker skapa en omgivning inom skolans grundutbildning med sådana program där barnen har förutsättningar för goda inlärningsmöjligheter. UNESCO (2005) menar att denna typ av omgivning behöver vara barnvänlig, effektiv och välkomnande så att den på ett förebyggande och beskyddande sätt möter elevernas personliga behov. Utvecklandet av sådan barnvänlig inlärningsatmosfär är en viktig del som länder runt om i världen behöver prioritera och satsa på en kvalitativ förbättring av undervisningen i skolorna. Specialundervisningen har gått från undervisning i specialskolor och klasser till dagens form av stöd och inkludering i vanliga undervisningsgrupper.

2.3 Tidigare forskning om specialklass elever

Jahnukainen (1998) frågar i sin undersökning *Ten Years After Special Education* som behandlar en grupp elever tio år efter sin specialundervisning, om hur de tidigare eleverna med beteendestörningar klarat sig efter grundskolan? Har de som vuxna kunnat anpassa sig till det finländska samhället?

Jahnukainens primära syfte med studien var en uppföljning av 23 elever som i grundskolan genomgått specialundervisning för elever med känslomässigt, beteendemässigt och utagerande uppförande. Han ville med undersökningen få reda på hur de klarat av vuxenlivet, om de sökte vidare till ytterligare studier eller gått ut i arbetslivet. Cirka 90 % av eleverna ställde upp på intervju.

Resultaten var mycket positiva. När han undersökt respondenterna vad som hänt dem åtta till tio år efter avslutad grundskola, hade de flesta utvecklades till vanliga, finländska ungdomar. Endast tre av de 23 intervjuade upplevde i några områden av deras vuxenliv allvarliga problem.

Han delade upp eleverna och undersökningsresultatet i fem olika grupper; Vinnarna, Vanliga medborgare 1 & 2, Marginaliserade, som innehöll elever som var nära marginalisering samt den sista gruppen, Elever som levde ett alternativt levnadssätt. Vinnarnas grupp bestod av tre elever som uppnått stor framgång i sina liv och haft arbete nästan hela perioden efter skolan. Trots detta var det endast en av dessa tre som avslutat sin utbildning inom yrkesskolan. Socialt klarade dessa tre respondenter sig bra. De levde i långvariga samlevnadsförhållanden och hade bra kontakt med sina mödrar. Emellertid led de alla tre av problematiska relationer till sin far.

Gruppen Vanliga medborgare delades in i två undergrupper 1 & 2. Vanliga medborgare 1 uppnådde alla någon form av yrkesutbildning och levde stabila liv. Den andra gruppen, Vanliga medborgare 2, levde under mycket osäkra livsförhållanden. De sökte ännu efter sin plats i samhället och på grund av deras svaga ekonomiska situation hade de genast efter grundskolan gått ut i arbetslivet. Bara två av nio respondenter i denna kategori hade studerat i yrkesskola. Ungdomarna i båda dessa grupper såg ut att vara helt normala ungdomar men trots det fanns symptom på att de kunde nästan passat i gruppen Marginaliserade.

Jahnukainen vill i sin undersökning understryka att eleverna i gruppen Marginaliserade, är de ungdomar som kommer från mycket svåra hemförhållanden. Där förekom alkoholism, arbetsoförmåga eller moder som var kroniskt sjuk, mentalt sjuk eller till och med dött. De levde med andra ord i mycket komplicerade familjerelationer. Då de Marginaliserade levde utan ekonomiskt stöd hemifrån behövde dessa elever fickpengar från någonstans. I försök att få jobb, uteblev studierna och flera av dem var arbetslösa i många år. Det var en markant skillnad i attityd och tänkande i denna grupp då de upplevde sig leva utan hopp och framtid.

Undersökningen kom fram till att många dem hade inte bara upplevt svårigheter i skolan utan också en kamp i livet efter sina studier men trots allt tyckte de att det såg lite ljusare ut för dem. Jahnukainen konstaterar i slutdiskussionen att för dessa ungdomar som överbelastas med riskfaktorer, är det uppenbart att den onda cirkeln från missgynnad barndom till missgynnat vuxenliv, är mycket svår att bryta trots stöd under skolgång i specialklass.

I en studie som bland annat behandlar ungdomars anpassning i det tidiga vuxna livet menar Kvalsund och Bele (2010) att vid ungdomarnas övergång till vuxenlivet fokuserar man oftast på att framgång mäts i arbete, anställning och föräldraskap. Hockey och James (1993) ser till exempel ett samband i att aktivt arbeta och att kunna leva ett vuxet liv, vilket ger en individ full status som person och medlem i samhället. Elever med speciella behov står ofta inför utmaningen att vara tvungen att vänta med jobb och bildande av egen familj.

Myklebust (2004) menar att den sociala anpassningen inför vuxenlivet är viktig att beakta hos elever med olika speciella behov. Övergången är svår för många ungdomar då den representerar minskad trygghet i deras liv. Många av dem var tvungna att lämna de sociala nätverk de haft i sina tidigare relationer gällande familj och vänner då de påbörjar nya utmaningar såsom studier, arbete och bildande av familj.

En annan bidragande orsak till svårigheter att anpassa sig till det vuxna livet kan bero på att många ungdomar hoppar av sina studier. I en norsk studie av Kvalsund (2004) var det nästa hälften av eleverna med speciella behov som hoppade av sina studier på andra stadiet då man blir tvungen att hitta ny riktning på livet.

Utfallet i en amerikansk studie av Sanford, m.fl. (2011), gjord sex år efter avslutad grundskola av unga vuxna med funktionsnedsättningar, visade att läget för dem inte var gynnsamt. Över hälften bodde inte självständigt, medan närmare hälften inte var ekonomiskt oberoende och inte hade sökt sig till vidare studier. En tredjedel av ungdomarna var arbetslösa eller undersysselsatta. Forskarna konkluderar att det krävs att hela skolsamhället, inte bara att specialpedagoger och skolgångsbiträden, hjälper elever med funktionsnedsättningar i övergången till vuxenlivet.

2.4 Pilotprojektets bakgrund och förverkligande

Behovet av specialklass för utagerande elever växte fram i en kommun i södra Finland inför läsåret 1999–2000. Ämneslärare från tre skolor rapporterade att de hade stora utmaningar med de redan för stora undervisningsgrupperna där även elever med olika diagnoser och stödbehov befann sig. En diskussion om att starta en mindre undervisningsgrupp för elever med beteenderelaterade svårigheter initierades.

Enligt rektorerna hade orosmoment uppstått i de stora undervisningsgrupperna i årskurserna 7–9. Högstadieskolorna i kommunen hade året innan upplevt ett utmanande läsår och upplevt ett behov att ha en liten undervisningsgrupp. Lärarkollegier i de olika skolorna ansåg att de utagerande elevernas närvaro i normal undervisningsgrupp påverkade både ämneslärare och övriga elever mer eller mindre negativt. Det hade blivit en övermäktig uppgift för ämneslärarna att upprätthålla ordning och disciplin i de stora grupperna. Vid tidpunkten för dessa svårigheter fanns inte resurser till varken skolgångsbiträde eller undervisning i mindre grupp. Behovet av en liten undervisningsgrupp var därför stort och det ansågs bäst att grunda en sådan för dessa elever i årskurs 7–9. Särskilt en skolas rektor var aktiv i sammanhanget och ansåg att det är lättare att ha en liten grupp i en skola om man har öppenhet gentemot kollegor och skolans övriga elever och berättar om de svårigheter eleverna i lilla gruppen kan ha. Han menade att det är viktigt att alla aspekter av barns välmående diskuteras.

När man ser på ett barns situation i skolan kan en mindre undervisningsgrupp med lugnare miljö ge det stöd som behövs eftersom individuell hjälp ges av specialläraren. Yttre stimuli från stora gruppens medlemmar reduceras kraftigt då eleven befinner sig i lilla gruppen.

Efter många möten och på önskemål från de olika skolorna i kommunen beslutades att ett pilotprojekt startas i form av specialklass. Resurser lösgjordes för arrangemang av undervisning i smågrupp samt för anställning av specialklasslärare. Totalt var tre skolor inblandade i initiativet. Specialklassen placerades i en huvudskola och det gavs möjlighet för övriga skolor att delta i detta specialklassprojekt.

Förutsättningar och villkor för deltagande i specialklassprojektet klargjordes för både eleverna och vårdnadshavarna. Villkor för deltagande i projektet var en villighet hos eleverna att personligen försöka göra en kursändring som innebar förbättrat beteende och uppförande.

En del av eleverna som kom till den nya specialklassen, hade redan gått i specialklass under sin lågstadietid och var diagnostiserade med läs- och skrivsvårigheter, koncentrationssvårigheter och ADHD. Det beslutades därför att dessa elever skulle fortsätta i samma grupp i åk 7–9 tillsammans med de elever som i högstadiet orsakat svårigheter i de stora undervisningsgrupperna. Samtliga elever som gick i specialklassen kom från splittrade familjer där föräldrarna separerat. Totalt handlade det om 38 elever.

När skolstarten väl kommit igång minskade konfrontationer med elever i stor undervisningsgrupp eftersom klassrumssituationerna förändrades i och med att eleverna fick undervisning i specialklassen. Det visade sig att de specialklasselever som verkligen ville ändra sitt agerande, förbättrade både uppförande och vitsord.

Specialklasselevernars intresse för skolarbete var dock mycket varierande. Deras vitsord var redan svaga på grund av utagerande beteende under tiden i lågstadiet. Situationen för eleverna ansågs vara så allvarlig då de avsevärt försvårat egna möjligheter till att uppnå tillräckligt bra vitsord för sökande av studieplats efter grundskolan.

Trots ADHD, koncentrations- samt läs- och skrivsvårigheter var de begåvade och ansågs vara kapabla att med vissa stödåtgärder klara allmän undervisning i grundskolan. Oroligheterna kring eleverna hade dock skapat en atmosfär av rastlöshet i både klassrum och korridorer. När de placerades i liten grupp så eliminerades onödiga stimuli som störde dem i de stora undervisningsgrupperna.

Specialklasseleverna läste allmän läroplan i samtliga ämnen men med en variant av den undervisning som idag benämns som differentierad undervisning. Trots att förutsättningar att klara av studierna för eleverna var svåra, anpassades undervisningen efter elevernas kunskapsnivå. De läste en del av ämnena i liten grupp med det som idag kategoriseras som individuell plan för elever med behov av stöd.

Läsordningarna i specialklassens undervisningsmodell skräddarsyddes efter elevernas personliga behov. Eftersom alla hade diagnoser av något slag, planerades och samordnades undervisningen på sådant sätt att även lärare i de stora undervisningsgruppernas kunde dra nytta av modellen och stödja eleverna. Bedömning av elevernas möjlighet att ingå i stor grupp gjordes från fall till fall. Varje elevs behov avgjordes individuellt. Om eleverna inte klarade sig i undervisningen eller inte klarade av att uppföra sig, måste de komma bort från den stora gruppen. Flexibilitet fanns dock åt båda hållen. De kunde även få gå från lilla gruppen till den stora gruppen vid personliga studieframgångar i något ämne.

Det var mycket viktigt att eleverna under sin skolgång fick feedback. Då specialklassläraren fungerade som elevernas egen klasslärare, kunde många akuta problem gällande bråk, slagsmål eller opassligt uppförande, omedelbart behandlas. Trots att lilla gruppen ofta för specialklasseleverna fungerade som en avlastningsstation där det kunde talas ut om saker, förekom det fortfarande oroliga och stökiga lektioner i både stor och liten grupp.

Feedback om deras beteende gavs både under och efter skoldagen i form av vad som idag kallas för fostrande samtal. Trots att specialklasselevernas anmärkningskvoter uppfyllts användes inte skolans gemensamma kvarsittningstillfällen där övriga elever satt som bestraffningsmetod under total tystnad. I stället användes under hela deras skolgång en variant av fostrande samtal som primär uppfostringsmetod (Utbildningsstyrelsen, 2020).

Under dessa samtal diskuterades alternativa lösningar för att hjälpa elevernas användande av personliga reaktioner och handlingar i de olika situationer eleven möter och som istället kunde leda till positivare utfall. Denna alternativa respons påverkade elevernas beteende positivt. Eleverna lärde sig att undvika bråk eller de destruktiva situationer som orsakade anmärkningar.

Samarbetet med hemmen fungerade genom öppen kommunikation. Vårdnadshavarna förhöll sig mycket nöjda till specialklassarrangemanget och kallelser till disciplinära möten minskade markant då specialklassläraren och eleverna oftast i skolan redde ut problemsituationer som uppstått under skoldagen. Händelser, både positiva och negativa, diskuterades omedelbart för att få dem utredda så snabbt som möjligt. Denna strategi användes avsiktligt för att få eleverna att ta eget ansvar och mogna till. På så sätt skulle ansvaret för ändring av uppförande bero på elevens egen vilja att förändra sig, inte att en förändring skedde under hot.

Av alla elever som under perioden 1999–2010 deltagit i specialklassens lilla grupp under sin tid i årskurs 7–9, fanns det tre elever som förbättrade både beteende och studieprestationer signifikant. De överflyttades därför till allmän undervisning där de fick undervisning i stor grupp resterande tiden av sin grundskola.

Den allmänna uppfattningen var att de flesta eleverna gjorde framsteg beteendemässigt genom införandet av specialklassen. De gjorde positiva och påtagliga ändringar gällande sin attityd, sitt uppförande och sitt lärande under lektionerna. Ovanstående beskrivning ligger som grund för föreliggande studie. Fokus ligger på övergång till andra stadiet och elevernas situation senare i livet.

3 Syfte och metod

I kapitel tre presenteras avhandlingens syfte, forskningsfrågor och metod. Vidare behandlas respondenter, urval och bortfall, studiens datainsamling och genomförande, dataanalys, etik, trovärdighet och tillförlitlighet.

3.1 Studiens syfte och forskningsfrågor

I denna avhandling studeras en grupp elever som under grundskolan gått i specialklass. Avhandlingens syfte är att studera specialklasselevers skolgångsmönster, mer specifikt vad som hände i elevernas liv efter avslutad skolgång i en specialklass. Avhandlingen fokuserar på temaområden såsom fortsatta studier, arbete, livssituation och framtidsutsikter.

Forskningsfrågorna var följande:

1. Hur stor andel av specialklassens elever gick vidare till andra stadiets utbildning och hur bedömde de att specialklassen hade hjälpt dem?
2. Hur beskriver specialklassens elever sin situation efter avslutad grundskola med avseende på studier, arbete, livs- och familjesituation och framtidsutsikter?

3.2 Forskningsansats

Denna avhandling är en kvalitativ studie där empiriska delen har fenomenologiskt inspirerad ansats. Avhandlingens empiri baserar sig på elevernas egna erfarenheter av tiden efter avslutad grundutbildning. Av intresse var det att finna förståelse för hur den enskilda eleven upplever sitt liv. Därmed är de studerande elevernas livsvärld i fokus (Kvale & Brinkmann, 2009).

Målet var således att studera hur eleverna gått vidare efter avslutad grundutbildning och hur eleverna upplevde undervisningsformen i liten grupp som stöd och positivt påverkat möjligheten till vidare studieplats. Målet var därför att göra en uppföljning av elevernas studieval och hur de klarat sig i vuxenlivet efter studierna samt undersöka om deras framtidsvisioner.

Studien är en intervjubaserad studie där data samlats in med hjälp av intervjuer. Elevernas egen uppfattning har varit i centrum för intervjumaterialet som utgått från forskarfrågorna. Studien är uppdelad i två delstudier i enlighet med forskningsfrågorna.

3.3 Urval av respondenter

Totalt 38 elever har under sin högstadietid (årskurs 7–9) gått i den specialklass som tillhörde det pilotprojekt som startade höstterminen 1999 och pågick fram till 2010 (projektet beskrivs i avsnitt 2.4). Dessa elever hörde till delstudie 1. Av dessa 38 elever valdes 14 elever ut för uppföljningsstudien, delstudie 2.

För delstudie 1 intervjuades samtliga 38 elever som genomgått specialklassundervisning inom ramen för pilotprojektet 1999–2010. Denna intervju gjordes enskilt med varje elev efter att de avslutat årskurs 9. För uppföljningsstudien valdes en målgrupp på 14 elever ur basgruppen på 38 elever.

Då behovet för delstudie 2 var att få respondenter med en längre tids livserfarenhet, bestämdes ett kriterium för val av respondenter; de skulle ha avslutat grundskolan för minst tio år sedan.

Förfrågan om deltagande gick ut till målgruppens 14 elever som införskaffat minst tio års livserfarenhet efter de avslutat sina studier från grundskolan mellan åren 1999–2010. Kontaktuppgifterna till eleverna fick jag genom skolans telefonregister. Målgruppen kontaktades via sms. Sex elever svarade positivt om deltagande i undersökningen. Av de återstående eleverna var det ingen som svarade på förfrågan om deltagande. Den slutliga undersökningsgruppen för delstudie 2 bestod av sex manliga respondenter. De var bosatta i södra Finland och alla var vid intervjutillfället 26–27 år gamla.

3.4 Datainsamling och genomförande

Som metod valdes kvalitativ intervju. För delstudie 1 undersöktes huruvida eleverna fått studieplats inom en andra stadiets utbildning och huruvida de ansåg att specialklassundervisningen hjälpt dem att få ett grundskolebetyg och en studieplats. Data om erhållen studieplats erhöles av skolans elevhandledare efter att antagningen var klar.

Eftersom jag för delstudie 2 ville få fram elevernas reflektioner över sina egna liv och hur det gått för dem, valdes följande intervjuteman: Var de studerat efter grundskolan, om de arbetat efter avslutade studier, hurdan deras nuvarande livssituation och familjeliv såg ut samt vilka deras framtidsutsikter var. De specifika frågorna finns i bilaga 1.

Den metod som valdes för delstudie 2 baserar sig på analytisk induktion som enligt Hartman (2004) betyder att man trots eventuell förförståelse ändå är så objektiv som möjligt under datainsamlandet. Studiens utgångsläge är alltså inte enligt någon teori, utan man påbörjar analysen efter att all data är insamlad och transkriberad.

Den analytiska induktionsmetoden kan delas in i tre faser. Hartman (2004) talar om den första fasen som kallas för planeringsfasen som innehåller två moment. I det första momentet formuleras en fråga och i den andra utformas undersökningen. Kunskapskällan måste därför först väljas så att undersökningen sedan kan utformas. Valet föll därför på intervju där jag försökte behålla objektivitet och inte ställa ledande frågor.

Frågorna var öppet konstruerade så att informanterna hade utrymme att ge sina svar och argument.

Undersökningen utfördes i sju stadier enligt Kvale (1997) med tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering, rapportering. Studiens grund utgörs av kvalitativ analys baserad på halvstrukturerade intervjuer med före detta specialklasselever. Med tanke på undersökningens syfte och hur de specifika forskningsfrågorna är formulerade är det elevernas tankar och reflektioner som är i fokus. Intervju förefaller därför naturligt att använda som datainsamlingsmetod eftersom insamling av data genom intervjuer är ett vanligt sätt att samla information. Enligt Sjöström (1994) så utgör utsagor från intervjuer en god grund för tolkning.

En intervju skall man noggrant planera i förväg men även ge vid intervjutillfället möjlighet till improvisation. Utgår man från en halvstrukturerad intervjuform använder man sig av i förväg planerade områden där frågor man tänkt använda bör vara av öppen karaktär. Med en intervjuguide får intervjuaren hjälp att fokusera på rätt saker. Kvale (1997) menar att detta i sin tur ger stöd och en möjlighet att hålla sig öppen och lyhörd för följdfrågor beroende på respondentens svar. Det är tillsammans som intervjuaren och intervjuobjektet skapar en intervju.

Efter överenskommelse bestämdes träff för intervju med de sex elever som anmält sitt intresse. De kontaktades för en träff varefter intervjun utfördes. Då det är en klar fördel att bli intervjuad i en trygg och välbekant miljö valdes en neutral intervjuplats på ett café i respondenternas hemstad. Det reserverades tillräckligt med tid för individuell intervju med var och en av de sex respondenterna. Intervjutillfället utfördes i en lugn, avslappnad och avskild miljö där eleverna gavs möjlighet att reflektera över sina liv för att kunna ge en realistisk bild angående studier och livet eftergrundskolan. Intervjuerna bandades med en mobiltelefon vars mikrofoninspelning var av hög kvalité. Tiderna för intervjuerna varierade.

3.5 Databearbetning och analys

Materialet analyserades och behandlades för att sedan kunna tolkas. Insamlingsfasen bestod av datainsamlande genom intervjuer som spelades in och transkriberades (Hartman, 2004). Då respondenterna var kända för intervjuaren bestod intervjutillfällena mycket av andra samtalsämnen som inte var relevanta för undersökningen. Den delen av samtalen lämnades därför bort i transkriberingarna.

Enligt Hartman (2004) så väntar man med analys av material i den slutliga analysfasen tills data är insamlad. Detta för att förhindra att inte idéer om resultaten påverkar de senare intervjuerna och på så vis har materialets tolkning och analysering skett utan informanternas inflytande.

Vid analysen kategoriserades det empiriska materialet enligt forskningsfrågorna och sorterades senare manuellt. Studien har en fenomenologisk ansats och baseras på elevernas egna erfarenheter där förståelse för livsvärlden hos en grupp individer söktes. Användandet av citat (Hartman, 2004) vid respondenternas reflektioner och kommentarer är i denna studie ett stöd för att underlätta läsandet och få den mer pragmatisk och jordnära.

3.6 Forskningsetik, trovärdighet och tillförlitlighet

Undersökningens respondenter, analysmetod och undersökningsmetod har presenterats. Enligt god forskningsetik har respondenterna kontaktats på förhand och gett sitt samtycke. De har informerats om att undersökningen är frivillig och konfidentiell, vilket betyder att deras namn inte nämns. När studier utförs måste forskaren enligt Trost (2005) i enlighet med forskningsetiska aspekter ta hänsyn till respondenternas rättighet till både integritet och individskydd.

Individuella mötestillfällen bestämdes där intervjuer genomfördes på basen av forskningsfrågorna. Forskningspersonerna har muntligen gett sitt samtycke och blivit informerade om studiens syfte och dess forskningsfrågor. De har blivit ombedda att noggrant reflektera över sin tid i lilla gruppen och över senare liv efter grundskolan för att så trovärdigt som möjligt kunna besvara frågorna (Kvale, 1997).

Information om respondenterna som kan vara igenkännande har lämnats bort så att personer eller skola inte kan spåras.

För att ett forskningresultat skall accepteras krävs trovärdighet och tillförlitlighet. Kvale och Brinkmann (2009) menar att trovärdigheten är ett mått på mätningens giltighet, det vill säga att om en specifik fråga verkligen mäter och beskriver det forskaren vill mäta.

Trovärdighet i en kvalitativ undersökning handlar enligt Trost (2005) om hela forskningsprocessen: forskarroll, respondenturval, metodiskt val, datamaterial och dataanalys. För att höja undersökningens trovärdighet är det därför angeläget att forskarens text beskriver och reflekterar hela processen. Trovärdigheten av en studie ökar markant då man i kvalitativa studier har fördelen att sitta tillsammans med respondenterna. Forskaren är personligen på plats och kan med hjälp av följdfrågor försäkra sig att inte missförstånd uppstår. Om man jämför med kvantitativa enkätundersökningar kan oklarheter vara svårare att utreda. En studies trovärdighet ökar också om forskaren använder sig av citat vilka leder till att det blir lättare som läsare att ta ställning till svaren och bedöma dess tolkning.

Med tillförlitlighet avser Kvale och Brinkmann (2009) ett mätinstrument som borde ge liknande resultat i linje med annan forskning utförda vid andra tidpunkter, förutsatt att omständigheterna är lika. Tillförlitlighet hör ihop med forskningsresultatens karaktär, vilket betyder att tillförlitlighet inom den kvalitativa forskningen handlar om datainsamlingsmetod, dataanalys och forskaren. Forskaren bör därför vara försiktig så att det inte ställs ledande frågor som inom kvalitativa intervjuer kan vara ett problem och oavsiktligt inverka på svaren från respondenterna.

Det är viktigt att intervjuguiden görs upp i förväg och följs vid intervjutillfället. I denna undersökning finns intervjuguiden bifogad (Bilaga 1) så att läsaren har möjlighet att ta ställning till intervju och analys.

Ett annat hjälpmedel som förhöjer tillförlitligheten och hjälper i en undersökning är ljudinspelningar av intervjuer. Via det inspelade materialet kan forskaren lyssna på intervjun och kontrollera att man hört och förstått respondenterna rätt och undvika missförstånd eller egna tolkningar.

Resultaten analyseras i relation till tidigare forskning. Undersökningen granskas mycket kritiskt speciellt om det finns en risk för vinkling om till exempel deltagarna är sen tidigare känd av avhandlingens forskare. I avhandlingen presenteras de tankar och fakta som framkom i undersökningen.

Respondenterna har i intervjusituationen varit ärliga och kunnat på ett realistiskt sätt se tillbaka på sig själva samt ge feedback om sina tankar både efter grundstudier och andra stadiets studier. Precis som respondenterna har egen förståelse för en sak, har läsaren egen tolkning av studiematerialet.

En kvalitativ undersökning har en annorlunda ansats än vad en kvantitativ undersökning har. Kvantitativa studier kan redovisas med siffror på ett helt annat sätt än vad man kan göra i kvalitativa studier, där man utgår från respondentens personliga reflektioner gällande sin situation och därför är det mycket svårt att mäta resultaten i siffror. Begreppen trovärdighet och tillförlitlighet går hand i hand. Om en undersökning inte är trovärdig saknar den tillförlitlighet och utan tillförlitlighet är en studie inte trovärdig.

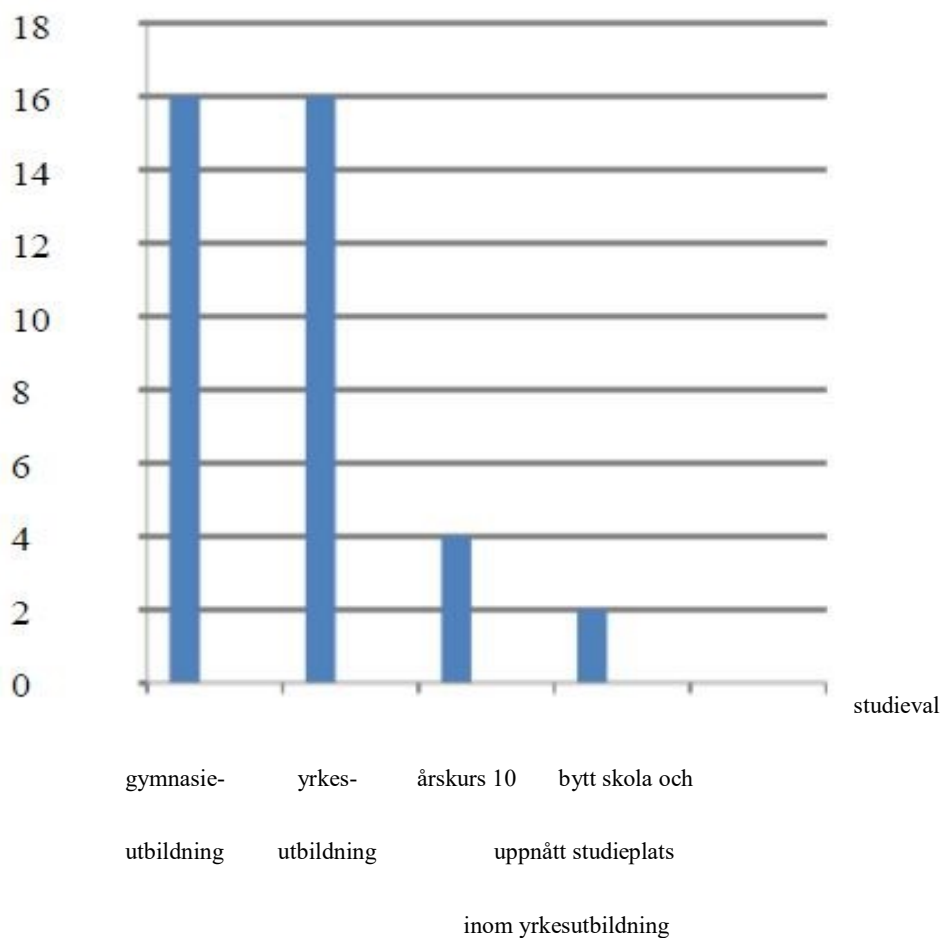
4 Resultat

Här följer en resultatredovisning som baseras på forskningsfrågorna. Avsnitt 4.1. behandlar resultaten för forskningsfråga 1 (delstudie 1), medan uppföljningsstudien (delstudie 2) rapporteras i avsnitt 4.2.

4.1 Studier efter grundskolan och upplevd nytta med specialklassen

Delstudie 1 visade att samtliga 38 elever från basgruppen, det vill säga 100 % av eleverna från specialklassen, sökte och erbjöds studieplats efter grundskolan (Figur 1).

Antal elever

Figur 1: Specialklasselevernars studieval efter grundskolan, totalt 38 elever.

Respondenternas studieval ingår i figuren. Figuren visar att majoriteten av eleverna (n=32) sökte antingen till gymnasium eller yrkesskola, medan en minoritet (n=4) sökte till det tionde skolåret. Två av eleverna bytte till en annan skola för att sedan söka sig till yrkesskola (n=2).

Trots att förutsättningarna för goda studieframgångar var begränsade, blev specialklassen för respondenterna en positiv avslutning på grundskolan, eftersom alla kunde söka vidare till fortsatta studier och kom in till något av de önskemål de uppgett på ansökningsblanketten. Alla accepterade en studieplats även om det i några fall inte handlade om förstahandsvalet.

Eleverna tillfrågades om specialklassmodellen varit dem personligen till nytta, om de lyckades förbättra sina resultat i den lilla gruppen. Genomgående var svaren att de upplevt att arrangemanget gett tillräckligt med stöd och hjälp till ett godkänt slutbetyg som möjliggjorde sökande av studieplats efter grundskolan. Av alla de 38 eleverna från basgruppen som svarade var det 94,7 % som var av åsikt att den varit till hjälp och stöd (Figur 2).

Lättare att lära i liten grupp

De undersökta eleverna upplevde att lektioner hållna i lilla gruppen gjorde det lättare för dem att ta emot undervisningen än i stor grupp. Det var även enklare att förstå tillrättavisningar som följd av opassligt beteende. Tidigare, när eleverna i stor grupp blev tillrättavisade, var det svårt för dem att vara tyst och därför svarade de ofta otrevligt tillbaka. I stor grupp ville specialklasseleverna ha sista ordet för att inte tappa ansikte inför de övriga eleverna. Att eleverna inte visade respekt för allmänna klassrumsregler upplevdes därför av ämneslärare som uppkäftighet och arrogans. I lilla gruppens undervisningsutrymme kände eleverna att de kunde vara sig själva utan att behöva spela ett rollspel eller att få sista ordet.

Under sin grundskoletid i lilla gruppen upplevde eleverna att de fått komma bort från stora gruppens undervisningsform där många av dem upplevde sig ha svårt. I stora gruppen upplevde specialklasselevorna att de inte förstod något av undervisningsstoffet och kände sig därför dumma. Grunden för detta tänkande hos eleverna lades enligt dem i tidigt skede under deras skolgång, redan i lågstadiet. Där tyckte många av dem att det varit svårt att följa med i undervisningen.

Lättare att koncentrera sig i liten grupp

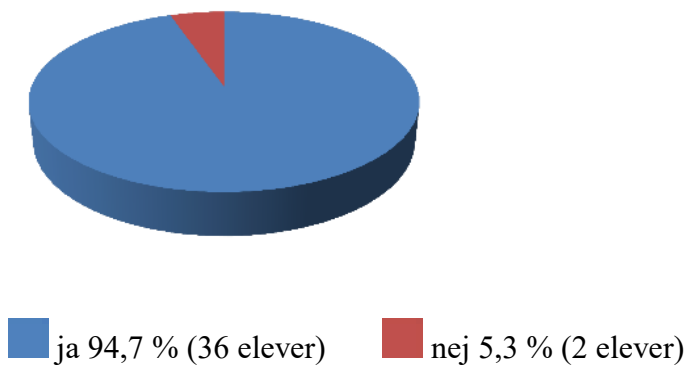
Eleverna upplevde att de hade svårigheter med koncentrationen i stor grupp. De beskrev att det hände för mycket runt omkring dem för att de skulle kunna koncentrera sig och se framåt, koncentrerat mot tavlan. Många av specialklasselevorna tyckte det var jobbigt när de övriga eleverna svarade rätt på det mesta.

Eleverna upplevde att det varit svårare med instruktioner i stor grupp gällande läsning och läsförståelse samt skrivandet av anteckningar från tavlan. De elever som var svaga i skrivning upplevde sig ha svårt att följa med i undervisningen och hittade därför på ofog under lektionerna. Stressen av antecknandet kunde reduceras markant genom en överenskommelse med ämnesläraren att integrerade elever fick kopior på material som skulle antecknas. Detta var en enkel lösning som även markant förbättrade klassrumsatmosfären. Även i specialklassen, där de fick olika stödåtgärder, var skolgången lättare. Stödet därifrån visade sig vara till hjälp såväl under lektioner i stor grupp som senare i livet, vilket även denna studie kommer att visa. En elev var stolt över att få kopior, att inte behöva skriva av från tavlan. Han upplevde att denna stödåtgärd lugnade ner honom i klassrumssituationen och hjälpte honom att lyssna och koncentrera sig på undervisningen.

Placering i liten grupp var ett bättre alternativ

Den största stödåtgärden för specialklasseleverna blev att hålla majoriteten av lektionerna i liten undervisningsgrupp. Integreringen skedde endast i ett fåtal ämnen. Tack vare denna konkreta stödåtgärd minskade både elevernas skolk och prestationsångest markant och inläringen i stor undervisningsgrupp underlättades. De upplevde att modellen med placering i specialklass och integrering i stor undervisningsgrupp under vissa lektioner var ett bättre alternativ för dem, än att ha alla ämnen endast i stor grupp.

Det var bara två elever (5,3 %) som var av avvikande åsikt och inte tyckte sig fått hjälp i liten grupp (Figur 2). Det var de två elever som överfördes till annan skola mitt under sin skolgång. Deras anpassningssvårigheter var orsaken till att miljöombyte rekommenderades för dem och beslutet om skolbyte genomfördes. När beslutet om skolbyte i dessa elevers fall berodde på oviljan att anpassa sig till de allmänna reglerna, var det naturligt för dem att uppleva att lilla gruppen inte assisterat dem på önskat sätt. Både vårdnadshavare och elever i dessa två elevers fall var ändå överens om att skolbyte vore bästa åtgärden med tanke på elevernas bästa.

Figur 2: Upplevdes specialklassen vara till hjälp för vidare studier?

Prestationerna förbättrades i liten grupp

Framstegen för specialklasselevorna var enorma jämfört med tidigare prestationer. Skolmässigt blev resultaten bättre både då det gällde läxförhör och prov. Många av eleverna höjde sina ämnesvitsord framförallt i de stora grupperna. Eleverna lärde sig ta eget ansvar för skolböcker och läxor eftersom möjlighet att i liten grupp övervaka och påminna dem om skolarbetet, var på ett helt annat sätt möjligt, än vad ämneslärare hade resurser att i stor grupp påminna eller kontrollera en enskild elev bland många.

I de situationer där specialklassläraren undervisade endast en elev under en lektion fanns det helt andra förutsättningar att göra uppföljning och ge omedelbar feedback. Detta resulterade i att deras uppförande förbättrades när de var i stor grupp. Fenomenet berodde mycket på att den lilla gruppens klassrum fungerade som ventilations-plats där händelser, besvikelser, ilska eller andra problem kunde diskuteras och behandlas.

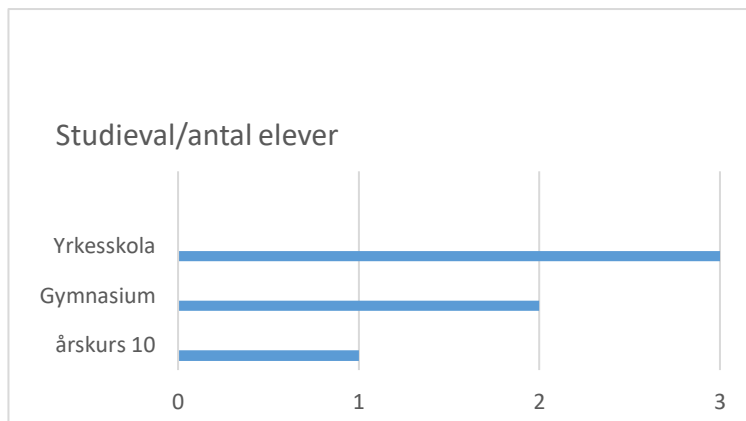
Endast specialklasselevorna gavs lov att tillbringa raster inomhus i eget klassrum. Förseningar och skolk minskade därmed markant tack vare klassrummets funktion som elevernas samlingsplats. Eleverna lärde sig där att ta ansvar och sköta sig i och med privilegiet att få vara raster i eget klassrum, en förmån de inte ville mista.

Möjligheterna till studieplats efter grundskolan förbättrades

Undervisnings modellen förbättrade av allt att döma även signifikant möjligheterna till studieplats efter grundskolan. Elevernas studieval inför andra stadiets studier kunde verifieras via skolans elevhandledare efter grundskolans slut. När den gemensamma ansökans intagnings process var färdig, bekräftade elevhandledaren att alla elever från specialklassen blivit tilldelad studieplats (Figur 1).

4.2 Hur gick det sedan

I detta avsnitt rapporteras uppföljningsstudiens resultat (delstudie 2). Av de sex respondenterna som intervjuades sökte samtliga till andra stadiets studier och genomförde därefter sin armétjänstgöring efter studierna. Av de sex respondenter som deltog i den uppföljande undersökningen (n=6) sökte tre till yrkesskola, två till gymnasiet och en till årskurs tio (Figur 3).

Figur 3: Respondenternas studieval efter grundskolan, totalt sex elever.

Av de intervjuade respondenterna visade det sig att alla var nöjda med sina studieplatser och ingen av dem ångrade sitt val. Endast en av de deltagande respondenterna, som valde att gå till gymnasiet, upplevde att studietakten där hade ett högre tempo än i årskurs 7–9. Han tyckte att det var tråkigt att han inte fick tillräckligt med uppmärksamhet och mer stöd som han hade behov av i de stora undervisningsgrupperna.

De respondenter som gått yrkesskola var av annan åsikt. De fick sällan läxor. När deras dag var slut kunde de gå hem utan att behöva ta med sig läxböcker. De upplevde att alla teoretiska ämnen var enklare i yrkesskolan än i grundskolan. De upplevde att det var lättare att följa med undervisningen i ämnen som matematik, engelska, finska och modersmål.

Nedan följer en sammanställning av de före detta specialklass elevernas situation efter avslutad grundskola. Sammanställningen besvarar frågor om studier, arbete och nuvarande livssituation, familjeliv och personliga framtidsvisioner. Resultaten presenteras i text och sammanställs i en figur (Figur 4).

Studier

Såsom framkom ovan fick samtliga sex elever en studieplats på andra stadiet. Det visade sig att tre av respondenterna gått i yrkesskola varav två fullgjort sina studier och därmed skaffat sig en yrkesutbildning. En hoppade av sina studier. Två av respondenterna hade så pass bra betyg att de kunde söka direkt till gymnasiet, medan en valde att gå i årskurs tio för att förbättra sina betyg för att senare kunna söka till gymnasiet. Han klarade sig bra i tiens klass och hade därefter möjlighet att söka till gymnasiestudier där han studerade tre år för att sedan fortsätta vidare till universitetsstudier.

En av respondenterna sökte efter gymnasiet till Handelshögskolan dit han kom in och studerade ekonomi trots vissa svårigheter i läsåmnen. Han beskrev sitt studieval så här:

”Jag var inte var bekväm med någon av de teoretiska kurserna eftersom läsning inte är min starka sida på grund av dyslexi... Hade några år av kaos i mitt liv men det gav ändå motivation att börja jobba. Jag har en släkting som jobbar inom bankvärlden, så jag visste att jag kunde få jobb via honom”.

Arbete

Samtliga respondenter hade genomgått armén och alla utom en hade vid intervjutillfället arbete. Även den respondent som hoppat av sin yrkesutbildning hade arbete i familjeföretaget. Han saknade motivation att fortsätta studera. ”Vad behöver jag utbildning till då jag får jobba på farsans firma?” Han var nöjd med sin nuvarande arbetsplats och tänkte fortsätta det yrket resten av sitt liv. En annan respondent hade efter sina studier fått fast anställning inom el-branschen. Han blev redan under praktiktiden i firman tillfrågad om att komma på deltidsarbete parallellt med sina studier, för att sen efter avslutade studier få jobba heltid.

En av respondenterna som kom in på gymnasiet studerade sedan ekonomi och jobbar för närvarande på bank. Den andra respondenten som sökte till gymnasiet började efter studenten jobba inom transportsektorn för att senare gå över till byggmarknaden där han med åren vandrat uppåt på karriärstegen. Han innehar numera en ledarposition. Den respondenten som via årskurs tio kom in på gymnasiet, utförde därefter armén och sökte sig senare till studier på universitetsnivå.

En av respondenterna bestämde sig för att avancera och sikta på en karriär inom armén, men funderade senare på att omskola sig till ett helt annat yrke. En annan respondent har haft en del kortare jobb men var nu arbetslös. Han upplevde arbetslöshetsperioden som både skönt och jobbigt samtidigt, men lever för närvarande med målet att tjäna pengar och är därför av den åsikten att ”Vilket jobb som helst duger”.

Alla respondenter hade således haft jobb efter studierna. Naturligtvis fanns en aning oro hos dem som inte hittat arbete inom sitt utbildningsområde. En del av dem var också villiga att byta arbete.

För en del av respondenterna var det viktigt att förtjäna pengar. Att jobba och tjäna egna pengar ger dem en ekonomisk frihet och en bra grund att bygga på med tanke på familj. En av respondenterna belyste sin situation så här:

”Jag har bostad tillsammans med min sambo sen två år tillbaka och hon är gravid, så jag ska snart bli pappa”. Han ville jobba så mycket som möjligt innan barnet föds och tjäna så mycket pengar som möjligt och få extra genom nattsift och extra inlägg så mycket han bara orkade. ”Min flickvän är okej med det då vi tänkte som så att då kan jag kanske vara mer hemma och hjälpa med barnet när det väl har kommit”.

Familje- och livssituation

Respondenterna presenterade en bra självbild och deras självförtroende var på hög nivå. Hela fem av de sex respondenterna sällskapade och hade flickvän. Två av dem bodde tillsammans med sina flickvänner. Den ena var förlovad sen en tid och den andra hade nyligen flyttat in med sin sambo. En av dem väntade barn med sin sambo. Respondenterna uttryckte att det var viktigt för dem att få framföra att de lever i ett parförhållande, vilket kan betraktas som en bekräftelse på att de själva upplever att de har klarat sig bra på egen hand och även mött accepterande i form av egen flickvän eller partner.

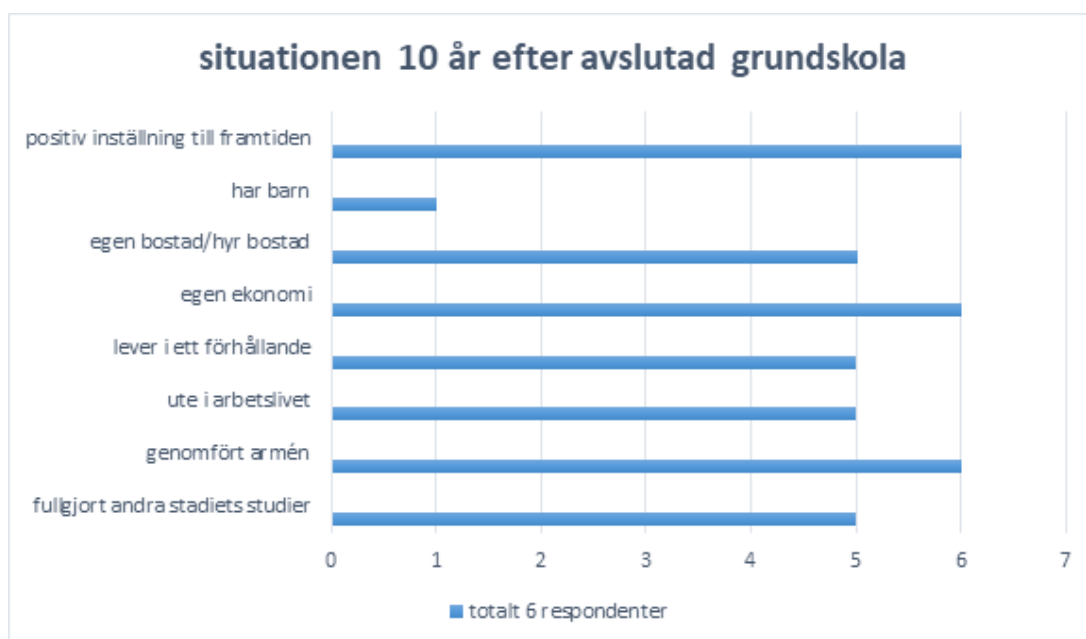
Samtliga före detta elever upplevde att de blivit självständigare och presterat något i sitt liv. De var ekonomiskt oberoende. Gällande bostad och personlig ekonomi var det oftast vårdnadshavaren som ställt upp med rådgivning och finansiering. Då det gällde deras privata liv och boende, hade en av respondenterna köpt egen bostad och fem av dem skaffat hyresbostad, varav en hade behövt flytta hem på grund av sin ekonomiska situation. Han hade dock haft en hyreslägenhet som han senare gav upp på grund av ekonomiska orsaker.

Det verkade som om samtliga respondenter upplevde att de kommit framåt i livet. Deras måttstock för detta konstaterande var att de klarat sig genom studier, vågat söka jobb, tjänat egna pengar, skaffat egen lägenhet eller fått flickvän. Det kan låta som små vardagliga saker men i deras ögon verkade var det stora, positiva händelser som ingav dem hopp och självförtroende.

Framtidsutsikter

De flesta hade klara framtidsutsikter som innehöll arbete, bostad, familj och eventuellt barn. Om man ser till respondenternas tankar och funderingar kring sin framtid så kan man konstatera att de ser ljust på livet och har hopp om att allt kommer att gå bra för dem. De ser positivt på sin framtid, trots att en av dem tyckte att det vid en tidpunkt varit "både skönt och jobbigt att vara utan arbete".

Det var det ingen av respondenterna som presenterade framtiden som mörk. De var alla fyllda med hopp och ingen av dem såg negativt på framtiden. De kunde se sig själva i en positiv framtidsvision inkluderande hobbyer, arbete, vän- och familjerelationer. Samtliga respondenter har mer eller mindre en positiv bild av sin egen framtid och vad de tror kommer att hända. De vill bilda familj och skaffa barn och trots att någon av dem inte riktigt hade allt på det klara med konkreta framtidsplaner, så verkade ingen av dem bekymrade för sin framtid. Det fanns en allmän attityd hos dem om att de "tar en sak i taget". Naturligtvis kan ingen av dem förutse vad framtiden har på kommande, men hur det kommer att gå kan nog summeras i det som en av dem uttalade, "Vi får se".

Figur 4: Situationen 10 år efter avslutad grundskola.

Sammanfattande reflektioner

Specialklassens undervisningsmodell uppnådde det mål som sattes när den infördes, att hjälpa eleverna att klara grundskolans allmänna läroplan så att det leder till möjligheten att söka studieplats efter grundskolan (Figur 1). En elev berättade att utan lilla gruppen skulle han inte kunnat klara sig själv och fått en studieplats. Så som han höll på, skulle han blivit utan studieplats.

När man ser på hur specialklassen påverkade elevernas möjligheter att få avgångsbetyg från grundskolan och söka studieplats till andra stadiet, var specialklassen ett lyckat initiativ. Om man jämför skillnaden före och efter ser man att alla elever, som handplockades av elevvårdsteamet, avslutade sin grundskola med äran i behåll.

Uppföljningsstudiens resultat tyder också på att specialklassprojektet bidragit till att före detta specialklasseleverna hittat sin plats i samhället. De hade klarat av sina studier, hittat ett arbete och en bostad och levde i ordnade förhållanden. De såg även med tillförsikt på framtiden.

5 Diskussion

Följande kapitel behandlar undersökningsmetoden och sammanfattar och diskuterar resultatet. Till slut ges förslag på fortsatt forskning.

5.1 Metoddiskussion

Denna studie genomfördes som kvalitativt forskningsprojekt där data samlades in med hjälp av intervjuer.

Det var av stor vikt att låta respondenternas röster bli hörda. Denna undersökning vill sätta individen i centrum och därför finns en del av intervjumaterialet med i undersökningen som kommentarer eller direkta citat. De finns med för att göra resultatet mer levande. Det var ett klokt val att intervjua eleverna individuellt då fördelen med metoden påverkade intervjusituationen positivt. Respondenterna kunde utan stress, både öppet och ärligt, reflektera över sin skolgång, sin livssituation samt realistiskt besvara frågorna.

Antalet respondenter var tillräckligt för att få fram ett önskat resultat. Av de elever som uppfyllde kriterierna för att delta i undersökningen var det sex elever som gav sitt medgivande till intervjuerna. Bortfallet av några elever berodde på att alla tillfrågade inte svarade. Av de som inte svarade kan orsaken varit att de inte hade intresse att delta i undersökningen. En annan orsak kan ha varit att förfrågan gick till ett telefonnummer som inte längre var i bruk. Eftersom undersökning grundade sig på frivilligt deltagande gjordes inget försök till ny kontakt med de elever som inte svarade.

De som svarade valdes till undersökningsgruppen och utgjorde därför respondenterna som intervjuades. Då studien var av kvalitativ karaktär bedömdes det vara tillräckligt med respondenter för att kunna utföra undersökningen. Av dessa sex respondenter var alla pojkar eftersom inga flickor undervisades i lilla gruppen under perioden 1999–2010.

Sannolikheten är stor att de elever som hörde av sig upplevt framgång i livet gällande studier, arbete och relationer och vill med deltagande understryka att de klarat sig bra i livet. I undersökningar som denna, där det tillfrågas före detta specialklass elever, kan det fenomen uppstå att de elever som upplever sig mindre framgångsrika inte svarar. Detta kan ha snedvridit resultatet och bidragit till att resultaten inte kan generaliseras.

Om man kritiskt granskar valet av metod och genomförandet av denna undersökning kunde intervjusituationerna fått innehålla fler, spontana följdfrågor utgående från respondenternas svar på forskningsfrågorna och de planerade följdfrågorna. Det kunde möjligen ha gett ett ännu bredare redovisningsmaterial till undersökningen. Den fria dialogen gav ändå svar på forskningsfrågorna och därför kan intervjumetoden bedömas som rätt metod i denna studie.

Då intervjuaren kände respondenterna sen tidigare, underlättades tolkningen både av frågor respektive svar och därmed minskade möjligheten till missförstånd. Att intervjuerna utfördes på ett café gjorde stämningen lätt och avslappnad och dialoger kunde föras utan stress eller tidsbrist. Av det empiriska, insamlade materialet har jag valt att redovisa det som var av intresse för just denna undersökning.

5.2 Resultatdiskussion

Nurmi (2005) menar att en del ungdomar har behov av att i sin närhet ha den typ av vuxna som fungerar som förebilder. Sådana personer de kan relatera till. Detta täcker det inte bara närmaste släktingar och vänner, utan även till lärare och specialklasslärare som har en stor del i att vara elevers förebild. Läraren spenderar hela skoldagar med eleverna, oftast mycket mer tid per dag än vad deras egna vårdnadshavare gör då många föräldrar ser sina barn endast en kort tid vid frukost, middag, till och från hobbyer eller bara på kvällar. Föräldrarna har därför oftast mindre tid att kommunicera med sina ungdomar än vad läraren har.

I skolvärlden finns det många specialklass elever som upplever sig stämplade, att de är dåliga eller till och med dumma. Denna upplevelse har de ofta i stor grupp och har därför många gånger svårt att förstå undervisningen under lektionerna. Deras självkänsla i klassrumssituationer kan vara ganska låg fastän eleverna ofta tar sig an den tuffa rollen eller spelar pajas. I intervju med respondenterna förklarade en av dem att "Det hör liksom till". En annan sade att "Jag vill inte verka dum". Det är som ett ekorrhjul de inte kommer bort ifrån.

De upplevde många gånger att de inte var välkomna till stora gruppen. I många fall kommer den känslan över dem främst från ämneslärarens håll. En elev beskrev det som så att han "måste vara dubbelt så tyst som de andra och jobba mycket mer för att ens få lite beröm". En respondent blev irriterad på läraren då denne sade till honom: "Vad duktig du har varit! Idag var du tyst". Eleven tog illa upp då han upplevde det som om det var en sensationell händelse att han kunde vara tyst.

Niemivirtas studie (2015) pekar på att pojkar var något mer benägna än flickor att undvika skolarbete då pojkars attityder till skolan är i genomsnitt mer negativa. Elevers egen inställning till skolan är av signifikant betydelse för att eleven inte skall marginaliseras utan stanna inom skolsystemet. Detta bekräftar även studien av respondenterna i denna undersökning. Hos alla fanns den rätta attityden och inställningen till egen skolgång. Från att ha varit utagerande problemelever och bedömts vara på gränsen till utslagning, lyckades de höja slutbetygen så att uppsatt mål om möjlighet att söka till andra stadiet fullbordades.

Det var inte många som trodde att eleverna skulle markant förbättra sina studieresultat i den nybildade specialklassen. Elevernas utagerande beteende samt skolbakgrund med många anmärkningar, kvarsittningar, skolk och vitsord fyra i många ämnen, höjde pessimistiska röster. Trots omständigheterna kring eleverna sattes målen till att de skulle få studieplats efter grundskolan. Av de sex respondenter som intervjuades fick samtliga studieplats. Att målet uppnåddes var ett stort glädjeämne för alla, eleverna, vårdnadshavare, lärare, elevvårdsteamet och specialläraren.

Förhoppningsvis ger denna undersökning en positiv bild av stödundervisning i liten grupp. Att undervisningsmodellen inte dras in utan att man ser att den har en funktion för en viss typ av elever. Att den uppmuntrar skolvärlden att sätta ungdomars individuella behov i centrum. En elevs individuella behov av alternativ stödform bör alltid prioriteras. Ofta bedöms det enklare att ta ut en elev med beteendestörningar ur stor undervisningsgrupp och placera denne i mindre grupp. Ofta gör man detta istället för att bearbeta problemet från en annan infallsvinkel.

Behovet att hålla diskussioner som behandlar differentiering i undervisningen är stort. Det är viktigt att man skapar skillnader på olika nivåer av undervisningen, att inlärningsprocessen maximeras för den individuella eleven, som på så vis kan inta kunskap utgående från de förutsättningar han eller hon har. Elevernas undervisning bör skräddarsys på den nivå de befinner sig. Differentiering gör det lättare för eleven att få grepp om vad som undervisas. Utredningar är i högsta grad viktiga och man behöver göra dem individuellt från fall till fall eftersom behovet av differentiering kan vara stort, även för elever i stor grupp.

Om lärarens egen undervisningsmodell inte fungerar kan det vara bra att ta mall av en annans skolas fungerande modell. Elevvårdsteamets professionella bedömning av en elevs behov skall göras så att målen för elevens inläring möts. Många gånger vill skolor alltför snabbt ta i bruk en modell från någon annan skola bara för att den producerar goda resultat. Det är inte alltid klokt att hoppa på nya modeller och utesluta den egna skolans välbeprövade metod som fungerat bra och med goda resultat mött elevers individuella behov.

Det bör vara av skolors högsta intresse att elevens individuella behov prioriteras. Dessa individuella behov kan mötas med olika typ av hjälpmedel eller olika stödmodeller där handledning av egen lärare, ämneslärare eller skolbiträde är av stor vikt. Stödundervisning hos specialläraren eller undervisning i liten grupp kan vara lösning på många problem.

Skolans aktiva roll är speciellt viktig i kontakten med de elever som ligger på gränsen till utslagning. Dessa svaga elever riskerar att bli utan studieplats efter grundskolan om ingen upptäcker eller möter deras stödbehov. Skolor behöver se över egna metoder och handlingsplaner, så att nätverket som bör finnas för att kunna fånga in elever i farozonen, förbättras.

När man talar om elevers inlärnings svårigheter, mentala hälsa och andra problem är det av största vikt att läraren i sin roll ser på den individuella elevens behov. En speciallärare måste kunna identifiera problem och styra eleven vidare till kvalificerad personal som till exempel kurator eller skolhälsovårdare för hjälp. Läraren bör också analysera vad som kan vara bakomliggande orsak till skoltrötthet, brist på motivation eller depression.

Behoven kan vara olika för olika elever. Om stödundervisning visar sig vara lösningen som hjälper elevens inlärningsprocess, bör skolan göra allt i sin makt för att möta detta behov. Otillräckligt med resurser kan vara ett hinder och begränsa elevens möjlighet att få rätt form av stöd. Då olika faktorer påverkar elevers möjligheter att välja studieinriktning, behövs det öppen kommunikation mellan hem och skola. Man behöver tillsammans komma till en konkret lösning där man alltid ser till elevens bästa.

Växelverkan mellan hem och skola är stort stöd åt vårdnadshavare och ökar lärarens kännedom om eleven vilket hjälper denne i sin tur att planera och genomföra undervisningen. Läroplanen talar om att gemensamma förfaringssätt ska utvecklas i samarbete med eleverna, vårdnadshavarna och övriga myndigheter och aktörer som främjar barns och ungas välbefinnande (Lp 2014, § 8.2).

En specialklass kan vara en viktig del i en ung människas inlärningsprocess. Behovet av stöd tar inte nödvändigtvis slut bara för att grundskolan tar slut. Stödet eleven fått i specialklass kan vara orsaken till att dörrar öppnas senare i livet. Eleven lär sig i grupp det sociala samspelet och vilken typ av uppförande som krävs när de befinner sig bland andra människor.

Om man jämför denna studie med en undersökning som gjordes av Jahnukainen (1998) där en uppföljning av 23 elever som gått i specialundervisning utfördes tio år efter deras skolgång, visade det sig att det i den undersökningen inte bara fanns positiva utfall i gruppen, utan en blandning av både framgångsrika och mindre framgångsrika berättelser om elevers livssituation senare i livet. Det fanns många tragiska historier från den gruppen, till exempel det att några av dem saknade utbildning, påverkade i stor grad deras arbetslöshet. En tredjedel av eleverna i gruppen hade vidareutbildat sig. Genomsnittet av dem som hade utbildning klarade sig nog bra, men studien visade trots allt att de elever som var utan utbildning hade möjlighet att klara sig i arbetslivet.

Denna undersökning av eleverna från specialklassen gav en positiv bild av att undervisning i liten grupp kan fungera väl. Slutresultatet gällande specialklassundervisningens framgång ligger dock mycket i hur eleven själv vill förbättra sig i skolan. Saknas viljan kan slutresultatet bli ett helt annat. Respondenterna i denna undersökning visade att viljan till förändring fanns hos dem och därmed skapades plattformen till förändringar som resulterade i förbättrade skolframgångar.

Man kan dra slutsatsen att eleverna fått den personliga uppmärksamheten och formen av stöd som varit dem till hjälp. Dagens skola bör uppmärksamma elever som är svaga och har behov av stödåtgärder. Undervisningsgrupper bör inte vara alltför stora. Tillfredställande storlek på undervisningsgruppen ger lärarna möjlighet att tillräckligt uppmärksamma och stödja den enskilda individen och därmed sätts eleven i centrum för undervisningen och inlärandet.

5.3 Slutsatser och förslag på fortsatt forskning

Vad kan då dagens skola göra för att elever inte skall marginaliseras? En liten undervisningsgrupp kan vara till stort stöd för utåtagerande elever. Specialarrangemanget uppmuntrar till vidare utveckling av stödåtgärder för sådana elever som ligger på gränsen till att bli utslagna. Eleven bör alltid vara i centrum gällande beslut om dennes stödåtgärder. Med flexibilitet och lite tänkande utanför ramarna kan man skraddarsy undervisningen och hitta individanpassade lösningar framom strukturer och låsta undervisningsarrangemang.

Det är av intresse att om 10 år undersöka på nytt respondenternas liv genom en uppföljning - Hur gick fortsättningen? Uppfylldes framtidsvisionen de försökte förutse vid intervjutillfällena? Hurdan är deras livssituation 20 år efter avslutade studier? En uppföljningsstudie kunde ge svar på om redskapen de fick hjälpte dem för resten av livet. Ytterligare frågor som skulle vara intressant att få svar på är: Har de som arv kunnat ge åt egna barn en positiv inställning och motivation till att studera flitigt? Har de kunnat vara den fadersfigur åt sina egna barn som de själva inte haft i sin barndom?

Källhänvisning och litteraturförteckning

Adler, B. & Adler, H. (2006). *Neuropedagogik – om komplicerat lärande*. Odder, Danmark. Studentlitteratur.

Ahlberg, A. (2007). Specialpedagogik av igår, idag och i morgon. Institutionen för pedagogik och didaktik. Göteborgs universitet. *Pedagogisk Forskning i Sverige* 2007 årgång 12 nr 2, s 84–95 issn 1401-6788. Elektroniskt tillgänglig: <https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1017/868>

Baker, E.T., Wang, M.C. & Wahlberg, H.J. (1994/1995). *The Effects of Inclusion on Learning*. Educational Leadership, 52, 33-35.

Baughman Jr, F. (2006). *The ADHD Fraud - How Psychiatry Makes. "Patients" of Normal Children*. Bloomington. Trafford Publishing.

Burrus, J. & Roberts, R. (2012). Dropping Out of High School: Prevalence, Risk Factors, and Remediation Strategies. *Educational Testing Service*. No.18, February 2012. Elektroniskt tillgänglig: https://www.ets.org/Media/Research/pdf/RD_Connections18.pdf

Cedemar, L. & Loqvist, J. (2009). *Granskning av barn- och utbildningsnämndens styrning, uppföljning och kontroll av arbetet med barn i behov av särskilt stöd*. Söderhamn. Öhrlings PricewaterhouseCoopers.

Elinkeinoelämän Valtuuskunta. (2010). *EVA-rapport*. Publicerad 1.2.2012. Elektroniskt tillgänglig: <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>

Elinkeinoelämän Valtuuskunta. (2017). *EVA-rapport*. Publicerad 16.2.2017. Elektroniskt tillgänglig: https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/02/no_54.pdf

Fahlén, Å. (2017). Elever får inte särskilt stöd som de har rätt till. *Lärarnas Riksförbund*. Publicerad 16.12.2016. Elektroniskt tillgänglig: <https://www.lr.se/opinion--debatt/debattartiklar/2017/2017-12-16-elever-far-inte-sarskilt-stod-som-de-har-ratt-till>

Finlands officiella statistik, FOS. (2009). Sökande till utbildning [e-publikation]. ISSN=1799-4519. 2009, Tabellbilaga 1. *Placering i fortsatta studier direkt efter utgången av grundskolans nionde klass 2005-2009*. Helsingfors: Statistikcentralen [hänvisat: 16.3.2016]. Elektroniskt tillgänglig: http://www.stat.fi/til/khak/2009/khak_2009_2010-12-09_tau_001_sv.html

- Finlands officiella statistik, FOS. (2012). Sökande till utbildning [e-publikation]. ISSN=1799-4519. 2012, Tabellbilaga 1. *Placering i fortsatta studier direkt efter utgången av grundskolans nionde klass 2005 - 2012*. Helsingfors: Statistikcentralen. Elektroniskt tillgänglig: http://www.tilastokeskus.fi/til/khak/2012/khak_2012_2014-01-23_tau_001_sv.html
- Finlands Officiella Statistik, FOS. (2012). Specialundervisning [e-publikation]. ISSN=1799-1609. 2012, Tabellbilaga 5. *Grundskolelever som fått särskilt stöd efter plats för genomförande av undervisning 2012*. Helsingfors: Statistikcentralen Elektroniskt tillgänglig: http://www.stat.fi/til/erop/2012/erop_2012_2013-06-12_tau_005_sv.html
- Finlands Officiella Statistik, FOS. (2020). *Sijoittuminen koulutuksen jälkeen* [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-9442. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.3.2020]. Elektroniskt tillgänglig: <http://www.stat.fi/til/sijk/>
- Finlex. (2014). Ursprungliga författningar: *Diskrimineringslag 1325/2014*. Utfärdad i Helsingfors den 30 december 2014. Elektroniskt tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2014/20141325>
- Forness, S. R. (2001). Special Education and Related Services: What Have We Learned From meta-Analyses? *ResearchGate*. Exceptionality, 9 (4) 185–197.
- Hartman, S. (2004). *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Hockey, J. and James, A. (1993). *Growing up and growing old. Aging and dependency in the life course*, London: Sage Publications Ltd.
- Holmbäck, J. (2012). *Från grundskolans Jopo-undervisning till andra stadiet. En kvalitativ undersökning*. Avhandling i specialpedagogik. Pedagogiska fakulteten. Åbo Akademi, Vasa.
- Hulkko-Haavisto, T. (2004). *Erityisluokalta eteenpäin – Erityisluokalla opiskelevien erilaisia oppimääriä suorittavien yhdeksäsluokkalaisten tulevaisuudenkuvat*. Ammatillisesti suuntautunut kasvatustieteen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto. Elektroniskt tillgänglig: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/76362/lisuri00016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jahnukainen, M. (1998). *Ten Years after Special Education: EBD-Students in Transition to Adulthood in Finland*. PUB DATE 1998-04-00 NOTE 14p; Paper presented at the Annual Convention of the Council for Exceptional Children (Minneapolis, MN, April 15-19, 1998). Elektroniskt tillgänglig: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED427460.pdf>

- Jahnukainen, M. (2013). *Special education in the United States and Germany: barriers to inclusion*. *Disability & Society*, 28:3, 435-437. Elektroniskt tillgänglig:
https://www.researchgate.net/publication/261853409_Special_education_in_the_United_States_and_Germany_barriers_to_inclusion
- Jokinen, K. & Ahtikari, K. (2000). *AD/HD-opas koulunkäyntiavustajille*. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Jonsson, R. (2015). *Ett liv efter specialklass, finns det? En undersökning av specialklass elevers studieval efter grundskolan*. Opublicerad kandidatavhandling i specialpedagogik. Vasa.
- Kauppinen, T M. (2004). *Asuinalueen ja perhetaustan vaikutukset helsinkiläisnuorten keskiasteen tutkintojen suorittamiseen*. Helsingfors stads faktacentral.
- Khaleque, A. & Rohner, R. P. (2011). Transnational Relations Between Perceived Parental Acceptance and Personality Dispositions of Children and Adults: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review*, 2011; 16 (2): 103 DOI: 10.1177/1088868311418986. Elektroniskt tillgänglig:
https://www.researchgate.net/publication/51613827_Transnational_Relations_Between_Perceived_Parental_Acceptance_and_Personality_Dispositions_of_Children_and_Adults_A_Meta-Analytic_Review
- Korhonen, J., Linnanmäki, K., & Aunio, P. (2014). Learning difficulties, academic well-being and educational dropout: A person-centered approach. *Learning and Individual Differences*, 31, 1-10.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvalsund, R. (2004). Inclusion – in disabling schools. Research from the national evaluation of the 1994 reform of upper secondary education in Norway. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 6:151.
- Kvalsund, R. and Bele, I.V. (2010). Adaptive situations and social marginalization in early adult life: students with special educational needs. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 12(1), pp.59–76. Elektroniskt tillgänglig:
<https://www.sjdr.se/articles/10.1080/15017410903309078/>
- Lindroos, K., Meriläinen, L., Hilasvuori, T. (2002). *Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto*. Publicerad 15-04-2002. Promemoria av arbetsgruppen för elevvården i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet. Undervisnings- och kulturministeriet. Publikationsserie 2002:13. ISSN 0359-761X. Elektroniskt tillgänglig:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80886/opmtr13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Lintuvuori, M., m.fl. (2015). *Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. Elektroniskt tillgänglig: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59618/978-952-5401-85-1_Erityisopetuksesta.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ljungblad, A-L. (2000). *Att räkna med barn med specifika matematiksvårigheter*. Varberg: Argument Förlag AB.
- Moberg, S. (1979). *Leimautuminen erityispedagogiikassa. Nimikkeisiin apukoululainen ja tarkkailuluokkalainen liittyvät käsitykset ja niiden vaikutus hypoteettista oppilasta koskeviin havaintoihin*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology, and Social Research. Jyväskylän yliopisto.
- Myklebust, J.O. (2004). *From school to adult life: Transitional processes among adolescents with special educational needs. Research Report No. 55*. [city: Volda], Norway: Volda University College and Møre Research.
- Myllyniemi, M., Ugglä, A. (2014). *Kvarsittning en gråzon – lärarfacket oroat för feltolkning av lagen*. Svenska Yle. Publicerad 12.03.2014 - Uppdaterad 27.06.2014. Elektroniskt tillgänglig: <https://svenska.yle.fi/artikel/2014/03/12/kvarsittning-en-grazon-lararfacket-oroat-feltolkning-av-lagen>
- Niemivirta, M., m.fl. (2015). Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 – tutkimustuloksia. *Valto, Valtioneuvoston julkaisuarkisto*. Elektroniskt tillgänglig: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75126>
- Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. (2008). Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen Att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig. *Undervisningsministeriets publikationer 2008:5*. Elektroniskt tillgänglig: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79107/opm05.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. (2009). Joustava perusopetus. JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen. *Undervisningsministeriets publikationer 2009:26*. Helsingfors.
- Nurmi, J-E., Aunola, K. (2005). The Role of Parenting Styles in Children's Problem Behavior. *Child Development*. Nov/Dec2005, Vol. 76 Issue 6, p1144-1159. Elektroniskt tillgänglig: <file:///F:/-2017%20!!!/Nurmi,%20Jari-Erik.%20Parenting%20Styles.pdf>
- Olin, E. (2010). *I marginalen - tre livsmönster bland unga med psykiska funktionshinder*. Kapitel i bok Molin, M., Gustavsson, A. & Hermansson, H. E. (2008). *Meningsskapande och delaktighet*. Göteborg: Daidalos.
- Olson, L. (2012). 20 år av hjärnforskning. *Hjärnfonden*. Stockholm. Elektroniskt tillgänglig: <https://www.hjarnfonden.se/20-ar-av-hjarnforskning/#>

- Oxford Living Dictionaries. (2018). Oxford University Press. Sökord *marginalization*. Elektroniskt tillgänglig: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/marginalization>. Sökord *exclusion* elektroniskt tillgänglig: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/exclusion>
- Pekkarinen, E., Vehkalahti, K., Myllyniemi, S. (2012). *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä*. Nuorten elinolot-vuosikirja 2012. Nuorisotutkimusverkosto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Valtion nuorisoiain neuvottelukunta (Nuora). Helsinki. Elektroniskt tillgänglig: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103052/elinolot%20vuosikirja%202012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Persson, B. (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Pitkälä, A. (2016). Uusi opetussuunnitelma eriarvoistaa koululaiset – Toisilla tabletit ja herkut, toisilla ei edes nettiä. *Mtv*, publicerad 18.09.2016. Elektroniskt tillgänglig: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/uusi-opetussuunnitelma-eriarvoistaa-koululaiset-toisilla-tabletit-ja-herkut-toisilla-ei-edes-nettia/6074896#gs.195tym>
- Rohner, R.P., Khaleque, A., Cournoyer, D. (2012). Introduction to Parental Acceptance-Rejection Theory, Methods, Evidence, and Implications. *University of Connecticut* Revised November 16, 2012. Elektroniskt tillgänglig: <http://csiar.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/494/2014/02/INTRODUCTION-TO-PARENTAL-ACCEPTANCE-3-27-12.pdf>
- Saloviita, T. (1999). *Kaikille avoimeen kouluun. Erillaiset oppilaat tavallisella luokalla*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Sanford, C., Newman, L., Wagner, M., Cameto, R., Knokey, A.-M., and Shaver, D. (2011). *The PostHigh School Outcomes of Young Adults With Disabilities up to 6 Years After High School*. Key Findings From the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2) (NCSE 2011-3004). Menlo Park, CA: SRI International. Elektroniskt tillgänglig: <https://ies.ed.gov/ncser/pubs/20113004/pdf/20113004.pdf>
- Saul, R. (2014). *ADHD Does Not Exist: The Truth About Attention Deficit and Hyperactivity Disorder*. Harper Wave Publications.
- Sjöström, U. (1994). *Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar*. I B. Starrin, & P-G Svensson (Red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* (s. 73–90). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2005). *Elever som behöver stöd men får för lite. Myndigheten för skolutveckling*. Stockholm: Liber Distribution. Åtkomstsätt: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a653d40/1553957082845/pdf1899.pdf>

- Skolverket. (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Ordförrådet. Åtkomstsätt: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65874a/1553961956522/pdf2260.pdf>
- Skolverket. (2013). *Elever med särskilt stöd årskurs 1–9 samt totalt läsåret 2012/13. Tabell 9ABC*. Stockholm: Skolverket. Åtkomstsätt: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=Grundskolan&omrade=Skolor%20och%20elever&lasar=2012%2F13&run=1>
- Skolverket. (2015). *Betyg i grundskolan årskurs 9 läsåret 2012/13. Elever som avslutat årskurs 9 läsåren 2008/09–2012/13. Tabell 1A, Tabell 4*. Stockholm: Skolverket. Åtkomstsätt: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65bb4e/1553966371385/pdf3543.pdf>
- Steinberg, J. (2005). *Ledarskap i klassrummet – en kursbok*. Malmö. Ekelunds/Gleerups utbildning
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- UNESCO (2005). *Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all*. Paris, UNESCO. Elektroniskt tillgänglig: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf>
- Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Åtkomstsätt: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkajulkaisu.pdf
- Utbildningsstyrelsen. (2020). *Disciplinära åtgärder och åtgärder för att trygga säkerheten i den grundläggande utbildningen*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Elektroniskt tillgänglig: <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/disciplinara-atgarder-och-atgarder-att-trygga-sakerheten-i-den-grundlaggande>
- Vernersson, I. (2007). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Wikipedia. (2016). Elektroniskt tillgänglig: https://sv.wikipedia.org/wiki/Exekutiva_funktioner
- Wikipedia. (2017). Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Elektroniskt tillgänglig: https://sv.wikipedia.org/wiki/Neuropsykiatrisk_funktionsnedsattning
- Willis, P. (1977). *Learning to labor. How working-class kids get working class jobs*. New York: Colombia University Press.

Intervjuguiden

Forskningsfrågor

- Var studerade du efter grundskolan?
- Har du arbetat efter dina avslutade studier?
- Hurudan är din livssituation och ditt familjeliv?
- Vilka framtidsutsikter har du?

Följdfrågor.

- Angående studierna: Fullföljde du studierna? Vad gjorde du sen? Har du studerat ytterligare?
- Arbete: Vad jobbade du med? Har du fast tjänst? Annat?
- Nuvarande livssituation och familjeliv: Bor du hemma/i egen lägenhet/annat arrangemang? Sällskapar du? Är du förlovad/gift? Har du egna barn?
- Framtidsutsikter: Tror du att du uppnår din vision?

